

LASTEN KOKEMUKSIA VANHEMPIEN EROSTA

Liida-Lotta Posa ja Tiia Turpeinen
Opinnäytetyö, syksy 2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)
Sosionomi (AMK) +
Lastentarhanopettajan
virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Posa, Iida-Lotta & Turpeinen, Tiia. Lasten kokemuksia vanhempien erosta. Helsinki, syksy 2015. 60 sivua, 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK), sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tarkoitus oli kartoittaa lasten kokemuksia vanhempien erosta. Tavoitteena oli tutkia, miten lapset ovat kokeneet tullessa huomioiduksi vanhempien eron yhteydessä.

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Työelämäyhteistyötahona toimi Helsingin kaupungin Itäkeskuksen Lastensuojelutarpeen arviointiyksikkö. Tutkimukseen osallistui seitsemän 5-17-vuotiasta lasta, joiden asiakkuuden taustalla lastensuojelutarpeen selvityksessä oli vanhempien ero ja mahdolliset huoltajuuskiistat. Tutkimuksen aineisto kerättiin työntekijöiden toimesta asiakastapaamisilla kesän 2015 aikana.

Tutkimustulokset osoittivat vanhempien eron aiheuttavan lapsissa hyvin ristiriitaisia tunteita. Tärkeää on, että asioista keskustellaan avoimesti ja niiden oikeilla nimillä. Lapselle on hyvin merkittävää päästä ilmaisemaan mielipiteensä ja osallistua itseä koskevien päätösten tekoon mahdollisuuksien mukaan. Tuloksista voidaan päätellä, että lapset tiedostavat erilaisia tukimuotoja erosta selviytymiseen, mutta kokevat usein helpommaksi ja mielekkäämmäksi tavaksi keskustella ja jakaa kokemuksiaan heille tutun henkilön, kuten perheenjäsenen tai ystävien kanssa.

Johtopäätöksenä voidaan todeta lasten kokemusten vanhempien erosta vaihtelevan yksilöllisesti. Lapsen tarpeet sekä mielipiteet tulisi huomioida mahdollisuuksien mukaan vanhempien eroprosesseissa. Erotilanteet tulisi käsitellä aina lapsen ikätason mukaisesti niin, etteivät ne vahingoita lapsen turvallista ja tasapainoista kehitystä.

Asiasanat: vanhempien ero, huoltajuus, kriisi perheessä, lasten osallisuus, lastensuojelutarpeen selvitys, kvalitatiivinen tutkimus

ABSTRACT

Posa, Iida-Lotta and Turpeinen, Tiia. Children's Experiences of Parental Divorce. Helsinki, Autumn 2015. 60 p., 1 appendix. Language: Finnish.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services, Degree: Bachelor of Social Services + early childhood education teacher qualification.

The aim of the thesis was to survey how children experienced their parents' divorce. The aim was to examine in which ways children are taken into consideration during the divorce process.

The qualitative research method was chosen for the study. The thesis was carried out in collaboration with the City of Helsinki's Itäkeskus Office of the Child Welfare Services. Total of seven children aged five to seventeen participated in the study. All the participants were customers of the Itäkeskus Office of the Child Welfare Services for it needed to be evaluated whether they required child welfare services during their parents' divorce process and possible custody problems. The data for the study was collected by the personnel through the questionnaire that was filled out during the evaluation appointments in the summer of 2015.

The study showed that undergoing a parental divorce causes children to experience many conflicting emotions. It is important that discussion during a divorce remains open and honest. It is significant for the child that he or she is able to express his or her views on the matter and to be able to participate when possible in the decision making that concerns himself or herself. The study showed that children are aware of the different types of support provided for them during a divorce process but nevertheless find it often easier and more meaningful to have discussions and share experiences with a person familiar to them.

A conclusion could be made that during a divorce process child's needs and sentiments should be acknowledged individually. Child's needs and opinions should be taken into consideration when possible during the parental divorce process. The divorce should always be handled in consideration with the child's age in a way that does not cause damage to the safe and healthy development of the child.

Keywords: divorce, custody, crisis in a family, children's involvement, evaluation of the need for child welfare services, qualitative research

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 LASTEN ASEMA LASTENSUOJELUTYÖSSÄ.....	7
2.1 Lasten oikeuksien sopimus	7
2.2 Lasten osallisuus.....	8
2.3 Lastensuojelun tarpeen selvittäminen	10
3 ERON KESKELLÄ	14
3.1 Vanhempien ero	14
3.2 Eroprosessi	15
3.3 Erosta kertominen	17
4 LASTEN REAGOIMINEN EROON	18
4.1 Eroprosessi lasten silmin.....	18
4.2 Vauvaikäiset.....	20
4.3 Taapero- ja leikki-ikäiset.....	21
4.4 Kouluikäiset.....	22
4.5 Teini-ikäiset.....	23
5 EROSTA ETEENPÄIN.....	26
5.1 Erovanhemmuus	26
5.2 Lapsen huoltajuus eron jälkeen	28
5.3 Mistä apua eroon	29
5.4 Miten tukea lasta erossa.....	31
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	33
6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite	33
6.2 Tutkimusmenetelmä	33
6.3 Aineiston keruu ja tutkimusympäristö	35
6.4 Aineiston analysointi.....	36

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	38
7.1 Taustatietoja vastanneista.....	38
7.2 Eron ilmeneminen perheessä	38
7.3 Eron herättämät tunteet.....	39
7.4 Lapsen mielipiteen huomioiminen	41
7.5 Tuki perheen erotessa.....	42
7.6 Tuloksien yhteenveto ja johtopäätökset.....	43
8 POHDINTA	47
8.1 Opinnäytetyöprosessi.....	47
8.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	50
8.3 Ammatillinen kasvu ja identiteetti.....	52
LÄHTEET	55

1 JOHDANTO

Vanhempien erot ovat hyvin yleisiä tänä päivänä. Suomessa noin 30 000 lasta kokee vuosittain vanhempiensa eron (Mäkijärvi 2014, 9). Vanhempien ero nähdään riskitekijänä lapsen mielenterveydelle (Väyrynen 2008, 3). Tutkimuksien mukaan vanhempien ero on keskeinen elämäntapahtuma, joka vaikuttaa ihmisen koko myöhempään elämään (Tuhkasaari 2015).

Lapset reagoivat vanhempien eroon hyvin yksilöllisesti. Eron vaikutukset vaihtelevat lapsikohtaisesti ja ne voivat näkyä vasta vuosien päästä. Lapsen selviytymiseen erosta vaikuttaa pitkälti se, miten lasta tuetaan kriisin käsittelemisessä ja miten eron jälkeinen elämä järjestetään. (Tuhkasaari 2015.) Vastuun lapsen hyvinvoinnista kantavat vanhemmat. Vanhemmuus tulee eron myötä usein entistäkin merkittävämmäksi. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 3.)

Opinnäytetyön tarkoitus oli kartoittaa lasten kokemuksia vanhempien erosta. Tavoitteena oli tutkia, miten lapset ovat itse kokeneet tulleen huomioiduksi vanhempien eron yhteydessä.

Lähestymme opinnäytetyössä aihetta lasten näkökulmasta. On tärkeää saada esille lasten omia ajatuksia ja kokemuksia yhteiskunnallisesta todellisuudesta (Ojala 2011, 4). Vanhempien erot ja huoltajuuskiistat ovat tuttu ilmiö lastensuojelutarpeen selvityksessä (Possauner 2015). Aiheen opinnäytetyölle saimme Helsingin kaupungin Itäkeskuksen lastensuojelutarpeen arviointiyksiköstä, joka toimi opinnäytetyömme työelämäyhteistyökumppanina.

Kehitimme yhteistyössä työelämäyhteistyökumppanimme kanssa vanhempien eroa ja huoltajuuskiistoja koskevan kyselylomakkeen. Kyselylomakkeen laatimisen tarkoituksena oli kehittää lastensuojelun tarpeen selvittämisessä käytettäviä työmenetelmiä. Kyselylomaketta on tarkoitus käyttää myös jatkossa työvälineenä arvioinnin tukena.

Tutkimukseen osallistui seitsemän 5-17-vuotiasta lastensuojelutarpeen selvityksen asiakkaana ollutta lasta, joiden asiakkuuden taustalla oli vanhempien ero ja mahdolliset huoltajuuskiistat. Tutkimusaineisto kerättiin asiakastapaamisilla työelämäyhteistyötahon toimesta kesällä 2015. Analysoimme tässä opinnäytetyössä valmista kyselylomakeaineistoa.

Opinnäytetyön aiheen valinta oli meille luonteva, sillä olemme molemmat kiinnostuneita lastensuojelutyöstä. Olemme suorittaneet opintoihimme sisältyneitä harjoitteluja sekä työskennelleet erilaisissa lastensuojelun organisaatioissa. Toinen meistä suorittaa sosionomin tutkinnon ohella myös lastentarhanopettajan virkakelpoisuuden, joten opinnäytetyön näkökulmana on nimenomaan lapset. Tulevina sosiaalialan ammattilaisina olemme erityisen kiinnostuneita lasten hyvinvoinnista ja osallisuudesta.

Opinnäytetyön työstäminen ja aiheeseen perehtyminen on kehittänyt ammatillista ymmärrystämme, antanut lisää tietotaitoa ja uusia eväitä työelämään. Tutkimuksemme tuloksia voidaan soveltaa myös monilla muilla sosiaalialan työkentillä, joissa työskennellään vanhempien eron kokeneiden lasten kanssa.

2 LASTEN ASEMA LASTENSUOJELUTYÖSSÄ

2.1 Lasten oikeuksien sopimus

Vuonna 1989 perustetulla yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien sopimuksella tarkoitetaan kaikkien alle 18-vuotiaiden lasten ihmisoikeussopimusta. Siinä määritellään lapsille kuuluvat ihmisoikeudet, joiden ensisijainen toteutusvastuu on valtiolla. Sopimus rakentuu neljästä pääperiaatteesta, joita ovat syrjimättömyys, lapsen edun huomioiminen, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä lapsen näkemysten kunnioittaminen. (UNICEF i.a.a.) Lasten oikeuksien sopimus on lakia vastaava asiakirja (Bardy 2013, 62).

Lasten oikeuksien sopimuksessa korostetaan, että kaikessa toiminnassa ja päätöksenteossa, joka suorasti tai epäsuorasti koskettaa alle 18-vuotiaita lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (UNICEF i.a.b). Lapsen etu tulee asettaa etusijalle kaikissa häntä koskevissa viranomaistahojen, kuten sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa. (Hakalehto-Wainio & Nieminen 2013, 30–31.) Lapsen hyvinvoinnin välttämättömässä suojelussa ja huolenpidossa tulee ottaa huomioon myös lapsen vanhempien, laillisten huoltajien tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet (UNICEF i.a.b).

Lasten oikeuksien sopimuksen mukaan lapsen näkemykset tulee ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle tulee antaa erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Sopimuksessa korostetaan lapsen oikeutta mielipiteen ilmaisussa. Tämä oikeus käsittää vapauden hakea, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia yli rajojen suullisessa, painetussa, kirjallisessa, taiteen tai missä tahansa muussa lapsen valitsemassa muodossa. (UNICEF i.a.b.)

Lasten oikeuksien sopimus antaa peruseriaatteet myös vanhempien eroprosesiin lapsen edun näkökulmasta. Sopimuksessa korostetaan lapsen

molempien vanhempien ensisijaista ja yhteistä vastuuta lapsen hyvinvoinnista, jota julkisen vallan tulee tukea. Lisäksi sopimuksessa korostetaan myös lapsen oikeutta säilyttää sukulaissuhteensa erotilanteissa sekä saada näkemyksensä aikuisten tietoon silloin, kun tehdään lasta koskevia päätöksiä. Eropalveluita säätelevän lainsäädännön tulee noudattaa lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisia periaatteita. Tärkeitä lakeja tästä näkökulmasta ovat esimerkiksi lastensuojelulaki, laki lapsen huollosta, elatuksesta sekä tapaamisoikeudesta. (Lapsiasiavaltuutettu 2010, 9.)

Lapsen oikeuksien esiin nostaminen on voimistunut suomalaisessa lastensuojelussa vuosien saatossa. Viranomaisten toimintaa ja lastensuojelun työkäytäntöjä on ruvettu tarkastelemaan yhä useammin siitä näkökulmasta, miten ne vastaavat Lapsen oikeuksien sopimuksessa määritellyjä tavoitteita. (Oranen 2008, 15.)

2.2 Lasten osallisuus

Osallisuutta pidetään erittäin tärkeänä lähtökohtana lastensuojelutyössä. Sen toteutumista on kritisoitu lasten ja nuorten asioita koskevassa päätöksenteossa (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 126). Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus saada tietoa sekä osallistua heitä itseään koskevien asioiden suunnitteluun ja niiden vaatimiin toimenpiteisiin. Heillä tulee myös olla mahdollisuus vaikuttaa näihin asioihin ilmaisemalla oma mielipiteensä. Erittäin tärkeää on muistaa, että lapsilla ja nuorilla on oikeus osallistua myös päätöksentekoon heitä itseään koskevissa asioissa. (THL 2015a.) Osallisuuden kautta jokainen voidaan nähdä aktiivisena toimijana omaa elämäänsä koskevissa asioissa (Pajulammi 2013, 96).

Lapsen ja nuoren elämään vaikuttavat monet asiat ja heidän mielipiteitään tulee sekä kuulla että kunnioittaa. Tämän vuoksi eri tahoja, kuten viranomaisia ja huoltajia ohjaa laki, joka turvaa lapsen ja nuoren oikeuden osallistua heitä koskeviin päätöksiin. Voidaan sanoa, että lapsen ja nuoren oikeudet ovat aikuisten velvollisuuksia. (Pajulammi 2013, 97.)

Viranomaisten ja lapsen huoltajien velvollisuus on ottaa lapsen mielipide huomioon siinä määrin, missä se on mahdollista lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. (Hakalehto-Wainio 2013, 39.) Tältä pohjalta syntyneet päätökset ja suunnitelmat lapsi voi tuntea omiksi ja jopa voimaannuttaviksi. Lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisen mahdollisuudesta voidaan nähdä tärkeimpänä hyötynä, jonka osallisuus voi lapselle tuottaa. (Oranen 2008, 16.) Lapsen mielipiteiden ja toivomusten huomioon ottaminen ei kuitenkaan tarkoita päätösvallan antamista lapselle (Kääriäinen 2008, 44).

Tarkasteltaessa lapsen osallisuutta lastensuojelutyössä, on hyvä erottaa toisistaan lapsen mielipiteen selvittäminen, puhevalta ja kuuleminen sekä päätösvalta. Lastensuojeluasioissa lapsi on aina asianosainen kaikissa häntä koskevissa asioissa. Asianosaisuuden suhteen ei ikärajoja ole olemassa. Lasten mielipidettä selvittäessä tulee se tehdä lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden, ikäraja mielipiteen selvittämiselle ei ole. 12-vuotiaalla lapsella on huoltajan ohella juridinen oikeus erilliseen puhevaltaan häntä koskevissa asioissa, hän voi hakea apua, vastustaa häntä koskevia päätöksiä ja vaatia palveluita. Hänellä on oikeus tulla kuulluksi sekä tutustua itseä koskeviin asiapapereihin, lisäksi hänelle on annettava tieto tehdyistä päätöksistä ja valitusmahdollisuudesta. Päätösvalta ei kuitenkaan ikinä ole lapsella. On aikuisten velvollisuus tehdä päätöksiä ja kantaa niistä vastuu. Vaikka lapsi aktiivisesti vastustaisi suunniteltuja päätöksiä tai olisi niiden perusteista täysin eri mieltä, on päätöksenteko vastuu huoltajilla ja tarvittaessa viranomaisilla. (THL 2015a.)

Lapsella on oikeus myös kieltäytyä osallistumisesta, joka nähdään yhtenä osallisuuden muotona ja lapsella tulee olla mahdollisuus valita myös tämä vaihtoehto. Tällöin tulee miettiä, että millä muilla tavoilla lapsen osallisuus pystytään turvaamaan, mikäli suora osallistuminen ei ole lapselle mielekästä tai mahdollista. (THL 2015a.) Kaikissa tilanteissa lapsilla ei välttämättä ole muodostunut omaa mielipidettä, vaan lapsi saattaa luottaa siihen, että vanhemmat ratkaisevat asiat hänen edukseen (Ensi- ja turvakotienliitto 2013, 14–15).

2.3 Lastensuojelun tarpeen selvittäminen

Lastensuojelu nähdään lapsi- ja perhekohtaisena lastensuojeluna. Lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen oikeus kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. (Laki lastensuojelusta 2007/417, 1 §, 3 §.) Lapsen etu on lastensuojelun tärkein periaate (Laiho 2010, 164).

Lastensuojelun tarpeen selvittämisellä tarkoitetaan lapsen elämäntilanteen sekä mahdollisen lastensuojelutarpeen arvioimista. Selvityksen lähtökohtana on lapsen tilanteesta tehty lastensuojeluilmoitus tai hakemus lastensuojelusta. (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2012; Rätty 2010, 222.) Selvityksen tavoitteena on auttaa kaikkia siihen osallistuvia käsittämään, mistä huoli on syntynyt ja miten osalliset suhtautuvat siihen (Paaso 2010, 13; THL 2015b). Lastensuojelutarpeen selvityksen tarkoituksena on kartoittaa lapsen arkea ja hyvinvointia, perheen ja lapsen vahvuuksia sekä mahdollisia pulmia (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2012). Tavoitteena on tehdä selvitys yhteistyössä perheen kanssa, mutta se voidaan tarvittaessa tehdä vaikka lapsi tai perhe sitä vastustaisi (Rätty 2010, 222).

Päävastuu lastensuojelutarpeen selvityksestä on lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä (Laki lastensuojelulain muuttumisesta 2014/1302, 26 §). Sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä ottaa yhteyttä lapseen ja hänen vanhempiinsa puhelimitse tai kirjeellä sopiaukseen alkutapaamisesta, jossa ovat läsnä lapsi, vanhempi/vanhemmat ja lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Alkutapaamisessa arvioidaan onko lastensuojelutarvetta tarpeellista lähteä selvittämään enempää. Mikäli alkutapaamisessa todetaan, ettei tarvetta ole, asian käsittely lopetetaan. Mikäli todetaan, että lastensuojelutarvetta on syytä selvittää enemmän, alkutapaamisessa sovitaan jatkotapaamisista sekä asioista, joita on tarpeellista selvittää lisää. (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2012.)

Lastensuojelutarpeen tilannearvio tehdään yhdessä toisen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän kanssa. Työparityöskentely on olennaista

lapsen huomioimisen ja osallisuuden kokemuksen mahdollistamisen kannalta. (Tuulensalo & Muukkonen 2015.) Selvitys tehdään tarvittaessa yhteistyössä eri yhteistyötahojen, asiantuntijoiden ja lapselle läheisten henkilöiden kanssa (Räty 2010, 222).

Lastensuojelutarpeen selvittämisprosessiin kuuluu vähintään yksi tapaaminen vanhempien kanssa, tarpeen mukaan useampia. Tapaamisten teemoina ovat lapsi, vanhemmuus ja lapsen arki. Lasten henkilökohtaisia tapaamisia järjestetään 1-3 kertaa tarpeen mukaan, teemoina koti, vapaa-aika, koulu/päiväkoti, lapsen käsitys itsestä sekä tunteet. Yksi näistä tapaamisista järjestetään kotikäyntinä. Tapaamisissa suositaan toiminnallisia menetelmiä ja välineitä, jotka tukevat asiakkaan moninaista itseilmaisua ja mahdollistavat lapsiystävällisen työskentelyn. Tapaamisten pohjalta tehdään yhteenveto, joka on suunnattu lapselle sekä vanhemmille. Sosiaalityöntekijän kirjoittama yhteenveto sisältää kuvauksen selvityksen etenemisestä, tapaamisten aikana esiin tulleita asioista lapsen arjesta ja toiveista, vanhempien ja mahdollisesti yhteistyökumppaneiden näkemyksiä lapsesta sekä sosiaalityöntekijän kannan asiaan ja näkökulman lapsen asiakkuuden tarpeeseen. Yhteenvedon ollessa valmis, järjestetään yhteenvetotapaaminen, jossa läsnä ovat lapsi sekä vanhemmat. Tapaamisen tavoitteena on käydä kirjallinen yhteenveto keskustellen läpi sekä sopia mahdollisesta asiakkuuden jatkosta ja jatkotyöskentelystä. (Helsingin sosiaalivirasto 2012; THL 2015i.)

Lastensuojelutarpeen selvittämisen taustalla on hyvin erilaisia tekijöitä, jotka liittyvät lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeeseen, lapsen omaan käyttäytymiseen tai kehitystä vaarantaviin olosuhteisiin. Syynä voi olla esimerkiksi lapsen tarpeiden laiminlyönti, heitteillejätto, lapsen hoidossa ja huolenpidossa havaittavat puutteet, lapsen ja vanhemman väliset vakavat vuorovaikutusongelmat tai tilanne, jossa lapsi joutuu kantamaan ikätasoonsa nähden suhteettoman paljon vastuuta perheen arjesta esimerkiksi vanhemman sairaudesta johtuen. (THL 2015e.)

Lastensuojelulaki asettaa ehdottomia määräaikoja lastensuojeluasioiden käsittelyyn. Vireille tulon jälkeen on arvioitava välittömästi lapsen kiireellisen

lastensuojelun tarve. Lastensuojelutarpeen selvitys tulee käsitellä lain mukaan viimeistään seitsemän vuorokauden kuluessa asian vireille tulosta. (Valvira 2010). Vireille tulon jälkeen asiakkaalle tehdään lastensuojelutarpeen selvitys eli palvelutarpeen arviointi, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta. Sosiaalityöntekijä arvioi palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä, tarvitseeko lastensuojelun tarvetta selvittää. Palvelutarpeen selvitys tulee tehdä kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta. Arvioinnin aikana lapsi ei ole lastensuojelun asiakas. (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 2014/1302, 26 §.)

Huhtikuussa 2015 voimaan tullut lakimuutos määrittää lastensuojelun asiakkuuden alkavan, mikäli vireille tulon johdosta täytyy ryhtyä kiireellisiin lastensuojelutoimiin tai palvelutarpeen arvioinnin perusteella todetaan, että lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluita ja tukitoimia, joiden tarve johtuu siitä, että lapsen kasvuolosuhteet eivät turvaa tai vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään. Lastensuojelun asiakkuus voi myös alkaa, mikäli perheelle muutoin annetaan lastensuojelulaissa tarkoitettuja palveluja tai muuta tukea ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 2014/1302, 27 §.) Ennen lakimuutoksen voimaan astumista lastensuojelun asiakkuus alkoi heti lastensuojelutarpeen selvityksen alkaessa. (Helsingin sosiaalivirasto 2012).

Lastensuojelutarpeen selvityksessä on tärkeää kuulla lapsen omia mielipiteitä, tunteita ja ajatuksia hänen omista asioistaan. Lasten tapaamisissa käydään läpi arkea esimerkiksi erilaisia tehtäviä tehden, leikkien tai keskustellen lapsen ikätason mukaisesti. (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2012.) Lapsen oikeus osallisuuteen kaikissa häntä koskevissa asioissa on suojattu myös lainsäädännöllä. YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan osallisuus on yksi kaikkea viranomaistoimintaa koskeva perusoikeus. (THL 2015a.)

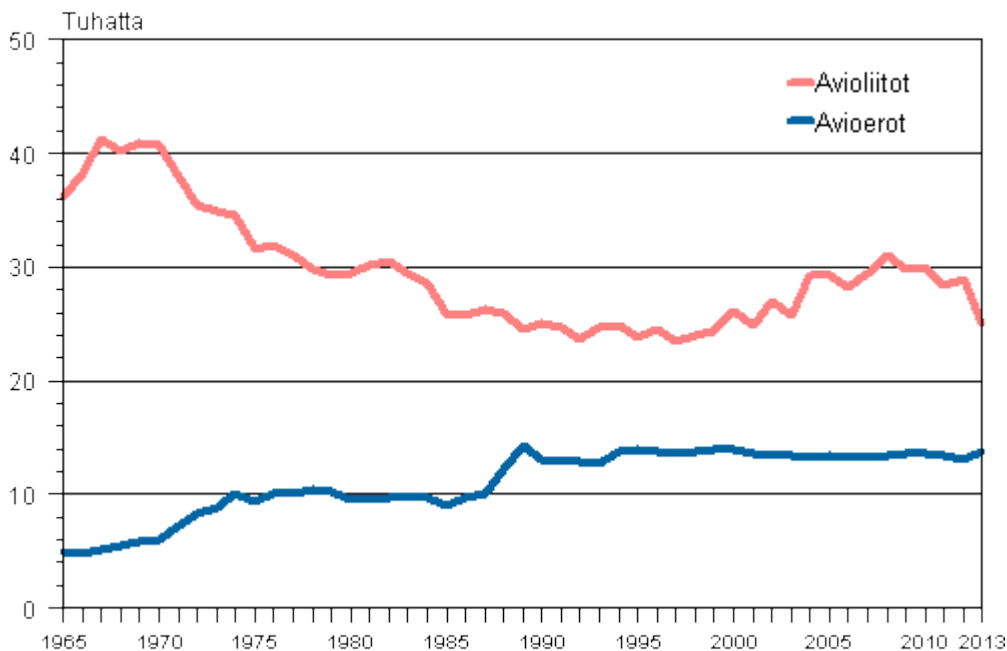
Hietamäen (2015, 8) mukaan lastensuojelutarpeen selvitystä tehdessä sosiaalityöntekijän kannattaa panostaa hyvään asiakassuhteeseen ja voimavaroja tarkastelemaan työskentelyyn. Hietamäen tekemän tutkimuksen mukaan lastensuojelutarpeen selvitysprosessilla nähdään jo itsessään olevan

positiivisia vaikutuksia perhetilanteisiin. Tutkittuja vaikutuksia ovat muun muassa vanhemman kokemus tietoisuuden lisääntymisestä lapsen tilanteesta sekä perheen muutoksen tarpeista ja omista voimavaroista.

3 ERON KESKELLÄ

3.1 Vanhempien ero

Suomessa vanhempien avo- tai avioeron koee keskimäärin 30 000 lasta vuodessa (Mäkijärvi 2014, 9). Valitettavasti jotkut lapset joutuvat kokemaan tämän kriisin perheessään jopa useaan kertaan (Mäenpää & Poutiainen 2009, 80). Avioerojen kehitystä vertaillaan yleensä kokonaisavioeronneisuusluvun avulla. Se kertoo, kuinka moni avioliitto päättyy eroon eronneisuuden pysytellessä nykypäivän tasolla. Avioerotilastoja tarkastellessa on kuitenkin tärkeää muistaa, että tilastot kertovat parisuhteiden päättymisestä vain osa totuuden, sillä avoliittojen purkautumisesta tutkittua tietoa on olemassa hyvin vähän. (Väestöliitto 2015a.) Alla olevan kuvion (KUVIO1) mukaan solmittujen avioliittojen määrä on laskenut viimeisten vuosikymmenten aikana kun taas avioerojen määrä on lisääntynyt (Tilastokeskus 2014).

KUVIO1: Avioliitot ja avioerot 1965–2013 (Tilastokeskus 2014)

Ero on aina suuri muutos elämässä, joka koskettaa koko perhettä. Siihen liittyy paljon erilaisia tunteita, jotka ovat hyvin yksilöllisiä. Tavallisimpia tunteita puolisoiden välillä ovat muun muassa tapahtuneen kieltäminen, irrottautumisen

vaikeus, pettymys, riittämättömyys, viha, suru, vaikeus uskoa ihmiseen ja itseen sekä kaiken tämän myötä ikävän kokemuksen aiheuttamat pelot tulevia parisuhteita kohtaan. (Stolbow 2014, 109.)

Eropohdinnan äärelle voivat johtaa hyvin moninaiset syyt, kuten arjessa ilmenevät vaikeudet, työn aiheuttama paine, työttömyys, yhteisen ajan vähyys, taloudelliset huolet tai perhevastuiden epätasainen jakautuminen. Myös vuorovaikutukseen liittyvät tekijät, kuten puhumattomuus, kyvyttömyys ilmaista omia tunteita ja tarpeita sekä kuunnella toista, jatkuva riitely ja toisen arvostelu voivat johtaa tilanteeseen, jossa puoliso tuntee etäännyneensä toisistaan. Joissakin tapauksissa eroajatusten taustalla voi olla myös parisuhdetta ja perhe-elämää kuormittavia päihde-, mielenterveys-, tai väkivaltaongelmia. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 4.)

3.2 Eroprosessi

Ero on usein monivuotinen, hyvin yksilöllinen sekä kärsivällisyyttä vaativa prosessi. On tyypillistä, että eroon liittyvät ajatukset nousevat mieleen jo kauan ennen konkreettista eroa (Stolbow 2014, 25.) Esimerkiksi ristiriitatilanteiden yhteydessä toinen osapuoli saattaa hetken mielihoiteesta uhata erolla, jolloin puoliso ei tilanteesta johtuen pidä asiaa merkityksellisenä. Pahimmassa tapauksessa tällainen voi jatkua useiden vuosien ajan. (Kääriäinen 2012, 40–41). Mikäli asiat eivät muutu, ajan myötä ihminen pettyy, vihaa, suree ja irrottautuu hiljalleen emotionaalisesti puolisoistaan, kunnes kokee päässeensä niin irti, että pystyy ilmoittamaan toiselle päätöksestään. Tällöin eron prosessointi alkaa toisella usein aivan yllättäen. (Kääriäinen 2012, 40–41; Stolbow 2014, 25). Tällaisessa tilanteessa yleensä se puolisoista, joka on ehtinyt pohtia eroa mielessään jo pidemmän aikaa, on saattanut perehtyä eron myötä ajankohtaiseksi nouseviin asioihin, kuten lainsäädäntöön ja vanhemmuuteen liittyviin sopimusjärjestelyihin. Toiselle tämä voi olla kaiken kaaoottisuuden keskellä aivan mahdotonta. Tällöin tilanne vaatii usein puolin ja toisin aikaa asioiden sulatteluun. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 38).

Toisen osapuolen eroajatusten tullessa ilmi, toinen kokee väistämättä suurta pettymystä, vähemmyyttä, riittämättömyyttä sekä mahdollisesti myös epäonnistumista puolisona. Tällaisissa tilanteissa on hyvin tavallista, että erolla uhattu vanhempi alkaa pohtia suhdettaan lapsiin ja pelkää menettävänsä heidät eron myötä. (Kääriäinen 2012, 40, 42.) On mahdollista, että edellä mainitut sekä puolisoiden välillä käsittelemättömiksi jääneet asiat aiheuttavat epätietoisuutta ja stressiä koko perheelle (Väyrynen 2012, 58).

Eroa kannattaakin pohtia rauhassa ja harkiten, sillä se ei suinkaan aina ole ainoa vaihtoehto (Stolbow 2014, 7). Puolisoiden on erittäin tärkeää käydä keskenään pitkiä keskusteluja ennen lopullisen eropäätöksen syntymistä. Suhde ei heikkene puheesta, vaan nimenomaan sen puutteesta. Vanhemmuuden säilymisen kannalta puolisoiden on tärkeää hakea tukea ja apua, päätyivät he tilanteessa eroon tai ei. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 4.)

Syy siihen, miksi ero koetaan usein riitaisana ja kivuliaana, on juuri eron eriaikaisuus. Toisen kokiessa suurta helpotusta, saattaa toinen olla hyvinkin ahdistunut (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 19.) Tällöin toinen osapuoli on käynyt koko pohdintavaiheen läpi itsekseen varottamatta lainkaan, mihin ratkaisuun on mahdollisesti päätyvässä. (Stolbow 2014, 25).

Eron eriaikaisuuteen liittyy myös se, miten tarkkaan osapuolet käyvät läpi eroon liittyvät tunteensa. Toinen käy eroa läpi mielessään hyvin hiljalleen punniten erilaisia vaihtoehtoja sekä rauhassa suree ja vihaa toista sen verran, että kykenee irrottautumaan. Toinen taas hyppää nopeasti uusien tuulien vietäväksi löytääkseen pahaan oloonsa apua mahdollisimman pian. Jokainen ero tulisikin käsitellä erittäin huolellisesti, sillä käsittelemätön ero kasaantuu epämääräiseksi vyyhdiksi ja eron luullaan johtuvan joistain muista, kuin siihen oikeasti johtaneista tekijöistä. Käsittelemätön ero on huomattava riski myös tulevia parisuhteita ajatellen. (Stolbow 2014, 25–28.)

3.3 Erosta kertominen

Vanhempien on tärkeä huolehtia siitä, etteivät he käsittele omia tunteitaan ja asioitaan lasten kuullen, sillä lapsi ei ole vielä kypsä käsittelemään niitä. Koko perheen kesken käytäville keskusteluille tulee varata oma aikansa, kun vanhemmat ovat tehneet lopullisen päätöksensä eroa koskien. Erosta kerrottaessa molempien vanhempien tulisi olla läsnä, jotta asiasta voitaisiin keskustella avoimesti koko perheen kesken. (Mäkijärvi 2014, 57.) Vanhemmat voivat näin vahvistaa lapsen luottamusta siihen, että he kykenevät edelleen eron jälkeen kantamaan vastuuta ja huolehtimaan lapsesta yhdessä (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 23). Vanhemman tulisi myös varata paljon aikaa ollakseen jokaisen lapsen kanssa kahden, sillä lapsi kaipaa näkyväksi tulemistä erokriisin keskellä (Niemelä & Kääriäinen 2008, 43–44).

Vanhempien tulisi olla halukkaita vastaamaan lapsen kaikkiin kysymyksiin erotilanteeseen liittyen, jolloin lapsi kykenisi helpommin ymmärtämään, ettei ero ole millään lailla hänestä johtuvaa. Lapselle ei saa myöskään syntyä millään tavoin käsitystä, että ero olisi toisen vanhemman typeryydestä, huonoudesta tai epäkelpoisuudesta johtuvaa. Erosta tulee siis puhua niin, ettei kenenkään arvovalta lapsen silmissä kärsi. (Stolbow 2014, 217.) Vanhempien olisi ensiarvoisen tärkeää asettua lapsen asemaan ja huolehtia, että hän tuntee tilanteesta huolimatta olonsa turvalliseksi ja rakastetuksi. (Mäkijärvi 2014, 20). Lapsi tulee pitää aina parhaalla mahdollisella tavalla erossa vanhempien välisistä asioista, sillä vanhempien parisuhdeongelmat eivät kuulu lapselle. Lasta ei myöskään saa koskaan käyttää vanhemman eron tukihenkilönä eikä missään tapauksessa kaverina. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 43; Stolbow 2014, 224.)

4 LASTEN REAGOIMINEN EROON

4.1 Eroprosessi lasten silmin

Vanhempien parisuhteen päättyminen on voimakas kokemus, joka vaikuttaa myös lapseen. Parisuhteen päättymisessä ei ole kyse ainoastaan aikuisten erosta, sillä ero koskettaa vuosittain kymmeniätuhansia lapsia Suomessa. (Kiianmaa 2008, 92,101.) Jokainen lapsi reagoi vanhempien eroon yksilöllisesti. Siihen vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa lapsen persoonallisuus, ikä, sukupuoli, temperamentti, kasvuhistoria, perherakenne ja läheisten aikuisten tuki. (Rantakallio 2012, 107; Ayalon & Flasher 1997, 40; MLL i.a.b.) Myös se, oliko ero yllätys ja miten vanhemmat sen hoitavat ja kuinka he itse voivat, vaikuttaa lasten reagointiin (MLL i.a.b).

Mikäli eroprosessi käynnistyy samaan aikaan kun lapsi käy uutta kehitysvaihetta, kuten koulun aloittamista tai murrosikää, vaikeuksia on odotettavissa. Lasten ikä vaikuttaa siihen, millä tavalla ja miten voimakkaasti he vanhempien eroon reagoivat. Eri-ikäisillä ja eri kehitysvaiheissa olevilla lapsilla on omat tyypilliset piirteensä erosta reagoimiseen. Tästä syystä ei ole ollenkaan yllättävää, että esimerkiksi samassa perheessä eron kokevat sisarukset reagoivat asiaan eri tavalla. (Ayalon & Flasher 1997, 40.)

Lapset oirehtivat monin eri tavoin taistellessaan menetyksiä vastaan. Esimerkiksi vuoteenkastelu, valehtelu ja karkailu kertovat lapsen hyläytyksi tulemisen tuskasta sekä vaikeudesta hyväksyä vanhempien ero. Oireet ovat luonnollinen seuraus lähes ylivoimaisesta haasteesta elämässä. Lapsen hankala käyttäytyminen kertoo siitä, että hän uskaltaa reagoida eroon. (Kiianmaa 2008, 96.) Lapsi hahmottaa ympärillä olevaa maailmaa sangen konkreettisesti, häneltä ei voi odottaa samanlaista asioiden arviointi- ja analysointikykyä kuin ikuisilta. Lapsen ei kuulu kantaa aikuisten murheita harteillaan, ei vanhempien erotessa eikä koskaan muulloinkaan. (Rantakallio 2012, 105). Lasten huolehtiessa aikuisten asioista ja käyttäytyessä

aikuismaisesti kertoo se tunteiden panttaamisesta ja turvattomuudesta. (Kiianmaa 2008, 96.)

Ero horjuttaa aina elämän perusturvallisuutta, vaikka perhe-elämä ennen eroa olisi ollut vaikeaa ja epävarmaa. Vaikka ero olisikin helpotus ja kotiin laskeutuisi eron myötä rauha, on perherakenteen muuttuminen ja kodin hajoaminen lapselle hyvin haastavaa. Tutkimukset osoittavat, että mitä paremmin vanhemmat pystyvät sopimaan lapsen asioista, kuten huollosta, asumisesta ja tapaamisista, sitä nopeammin ja paremmin lapsi selviytyy erosta. (Mäkijärvi 2014, 9,16–17.) Myös esimerkiksi isovanhemmilla, muilla sukulaisilla, lapsen ikätovereilla, päivähoidon työntekijöillä sekä koulun aikuisilla on suuri merkitys lapselle vanhempien erosta selviytymiseen. (Sinkkonen 2005, 127–128.) Sellaiset lapset, jotka eivät koe vanhempiensa eroa kielteisenä millään tavalla, ovat todennäköisesti eläneet hyvin levotonta ja rikkonaista elämää, jolloin ero todellakin tuo helpotuksen ja eheytyksen mahdollisuuden arkeen. (Kääriäinen 2008, 44–45.)

Lapset tarvitsevat yleensä kolmesta viiteen vuotta aikaa toipuakseen vanhempien eron aiheuttamasta järkytyksestä ja löytääkseen tasapainon uudelleen. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, että vaikka näyttäisikin siltä, että lapsi sopeutuu eron jälkeen hyvin, voi kriisi ilmaantua lapsen myöhemmissä kehitysvaiheissa esimerkiksi oppimis- tai käyttäytymishäiriöinä. (Ayalon & Flasher 1997, 43).

Kaikkien erolasten tunne-elämä ei kuitenkaan ole vaarassa häiriintyä. Jos vanhemmat pystyvät erottamaan keskinäiset kiistansa vanhemmuudestaan, on lapsella paremmat mahdollisuudet kehittää sopivia suhtautumismalleja ja omaksua uusia perherakennelmia. Tutkimukset osoittavat, että vanhempien ero ei ole suinkaan ainoa häiriötä aiheuttava asia lapsen elämässä, myös ehjän perheen lapset kärsivät esimerkiksi ahdistuneisuudesta. (Ayalon & Flasher 1997, 43.)

4.2 Vauvaikäiset

Lapsen luottamus ihmissuhteisiin kehittyy jo hyvin aikaisessa vaiheessa. Psykologian näkökulmasta katsottuna ensimmäisen elinvuoden katsotaan olevan koko elämän tärkein, sillä silloin lapsi muodostaa kiintymyssuhteen malleja molempiin vanhempiin. (Kiiänmaa 2008, 101.) Pienen vauvan suhde hoitavaan aikuiseen luo perustan kaikille tuleville ihmissuhteille, sillä nämä sisäistetyt mallit vaikuttavat niin yksilön suunnitelmiin kuin toimintaan tulevissa vuorovaikutussuhteissa (Salo 2012, 27). Tutkimusten mukaan jo vauvaikäiset reagoivat vanhempiensa eroon. On kuitenkin tärkeää muistaa, että erot eivät ole ikinä samanlaisia. Aikuisten saama tuki erossa on tärkeää myös lapsen kannalta. (Kiiänmaa 2008, 101.)

Vanhempien ero vaikuttaa vauvaikäiseen lapseen tuomalla tämän elämään ylimääräistä epävarmuutta ja jännitystä. Lapsi, jonka elinehto on seurata vanhempiensa reaktioita, kokee hoitavan aikuisen mielentilat omassa ruumiissaan. Vauvaikäisten tyypillisimpiä reaktioita vanhempien kriiseihin ovat univaikeudet, syömishäiriöt sekä suoliston toimintaan liittyvät häiriöt. Kun lapsi alkaa taas luottaa elämän jatkuvuuteen ja kokee olevansa turvassa, palautuu elämä normaaliksi. Mikäli vanhemman kriisireaktiot ovat hyvin voimakkaita ja hallitsemattomia, voi myös lapsen käyttäytyminen muuttua dramaattisemmin. (Kiiänmaa 2008, 101.)

Kiintymyssuhdeteorian mukaan pitkäkestoinen tai toistuva vanhemmista erossa oleminen on lapselle haitallista (Pojjula 2007, 81). Hyvin nuoren lapsen sekä vanhemman välinen suhde vaatii erityistä huomiota kehittyäkseen. Erossa toinen vanhemmista, yleensä isä, ei voi olla riittävästi läsnä lapsen elämässä, jotta suhde säilyisi läheisenä ja kehittyisi turvallisesti. Viikon tauko tämän ikäiselle lapselle on usein liian pitkä, koska se johtaa lapsen suojautumiseen hylätyksi tulemisen tunteelta. Lapsen ja pois muuttavan vanhemman välisiä tapaamisia pitäisi olla usein, vaikka ne olisivatkin hyvin lyhyt kestoisia. (Kiiänmaa 2008, 101–102.)

4.3 Taapero- ja leikki-ikäiset

Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä suurempaan hän yleensä tunteensa näyttää. Pieni lapsi ei osaa vielä pukea sanoiksi vanhempien eron herättämiä tunteita, joten lapsen reagoiminen näkyy lapsen käytöksessä: leikeissä ja ei-verbaalisessa toiminnassa. (Ayalon & Flasher 1997, 41.) Vanhempien erotessa pieni lapsi voi tukahduttaa vaikeat tunteensa, lohduttaa vanhempiaan, olla korostetun kiltti ja toivoa, että kiltteys saisi vanhemmat palaamaan takaisin yhteen. Perusteettomat kuvitelmat perheen jälleenyhdistymisestä johtaa totuuden kieltämiseen. Pienelle lapselle on myös hyvin tyypillistä heräillä keskellä yötä, vastustaa nukahtamista ja nähdä pahoja unia. (MLL i.a.b.; Ayalon & Flasher 1997, 41.) Rauhalliset iltahetket ja rutiineista kiinnipitäminen on erityisen tärkeää (Kiianmaa 2008, 103).

Alle kouluikäiset lapset voivat olla hätääntyneitä ja hämmentyneitä, he saattavat kadottaa väliaikaisesti kaikki itsenäistymisen merkit, mitä he ovat jo ehkä ennättäneet saavuttaa. Esimerkiksi yö- tai päiväkastelu tai vauvamainen puhetapa voivat palata lapsen käyttäytymiseen. He voivat unohtella myös tuttuja käsitteitä ja sanoja. Toisen vanhemman katoaminen on heille merkki siitä, että myös toinen vanhempi voi kadota. Alle kouluikäiset lapset ovat erityisen haavoittuvaisia tässä suhteessa. (Ayalon & Flasher 1997, 41.) Lapsi voi myös menettää ruokahaluaan tai syödä enemmän kuin yleensä, oirehtia päänsäryllä tai vatsakivuilla, itkeä, marista, olla ärtyisä tai aggressiivinen ja saada raivokohtauksia. Lisäksi pieni lapsi voi vetäytyä muiden lasten seurasta, leikkiä ilottomasti tai raskaasti ja tuoda leikkiin aggressiivisia hahmoja tai eron tai yhteenpalaamisen teemaa. (Ayalon & Flasher 1997, 41; MLL i.a.b.) Erityisesti poikien kohdalla aggressio leikkikavereita kohtaan voi johtaa sosiaaliseen eristämiseen, kun taas tytöt ovat enemmän sisäänpäin kääntyneitä (Ayalon & Flasher 1997, 41).

Leikki-ikäinen on oman maailmansa keskipiste ja kuvittelee herkästi olevansa vastuussa vanhempiensa erosta. Lapsen vakuuttaminen hänen syyttömyydestään on iso haaste vanhemmille. (Kiianmaa 2008, 103.) Eron jälkeiset henkiset paineet voivat esiintyä syvänä suruna, joka tuo mukanaan

kuvitelmia syyllisyydestä, kuolemasta, epätoivosta ja tuhosta. Vanhempiin saattaa kohdistua myös epäsuoraa vihaa, joka siirretään esimerkiksi ystäviin. (Ayalon & Flasher 1997, 41.)

Vanhempien kannattaa varata tavallista enemmän aikaa lapsen kanssa yhdessä olemiseen. Myös esimerkiksi sylissä pitäminen on lapselle nyt erityisen tärkeää. Lisäksi päivittäisistä rutiineista kannattaa pitää kiinni, lapsi ei kaipaa vaihtelua. Elämän jatkuessa vakaana, lapsen turvallisuuden tunne palautuu. Olisi tärkeää, että molemmat vanhemmat antaisivat paljon aikaa lapselle, jotta suhde isään sekä äitiin kehittyy myönteisesti. Vanhempien yhteistyö kasvatustilanteissa on lapselle merkittävää. Lapsen kielellisen kehityksen kasvaessa on myös tärkeää, että erosta puhutaan ääneen lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lasta tulisi kannustaa myös toisen vanhemman tapaamisiin, sillä hän ikään kuin odottaa lupaa saada olla toisenkin vanhemman kanssa. Ikävän tunteet erityisesti eron ensimmäisen vuoden aikana ovat hyvin yleisiä. (Kiiänmaa 2008, 102–104.)

4.4 Kouluikäiset

Kouluikäinen lapsi ymmärtää pientä lasta paremmin, mistä vanhempien erossa oikein on kysymys (MLL i.a.b). Kouluikäisten mahdollisuus paeta todellisuutta vähenee, satumaailman alkaessa jo jäädä taakse. He eivät kuitenkaan usein vielä ymmärrä eroa järjellään, mikä voi tehdä tilanteesta hyvin raskaan. Lapsen turvallisuudentunne kuitenkin paranee jatkuvasti, mikäli asioista voidaan keskustella avoimesti. (Kiiänmaa 2008, 104.) Kouluikäinen lapsi on usein lojaali molemmille vanhemmilleen ja hänelle on hyvin hämmentävää, mikäli vanhemmat riitelevät hänestä ja hänen kasvatuksestaan tai yrittävät lahjoa häntä omalle puolelleen (MLL i.a.b). Tässä ikävaiheessa lapset kykenevät jo ilmaisemaan häpeän ja yksinäisyyden tunteita. Yleensä tämän ikäiset lapset etsivät aktiivisesti tapoja selvitä vaikeuksiensa yli ja osaavat hakevat tukea myös perheen ulkopuolelta, vaikka toki osa lapsista tukahduttaa tunteensa. (Ayalon & Flasher 1997, 41.)

Ulkopuolinen tuki on suureksi hyödyksi lapselle eron työstämisessä, esimerkiksi eroryhmät ja asian käsitteleminen koulussa auttaa lasta selviytymään erosta nopeammin (Kiiänmaa 2008, 104–105). Vanhempien ero voi heijastua lapsen koulunkäyntiin vielä vuosien ajan ja se onkin yksi tavallisimpia alisuoriutumisen aiheuttajia. On tärkeää tiedostaa, että lapsi voi reagoida eroon viiveellä, se voi näkyä käyttäytymisessä vasta vuosien jälkeen. (Kiiänmaa 2008, 104–105.)

Vanhempien erotessa kouluikäinen lapsi saattaa osoittaa surua esimerkiksi itkeskelemällä. Kouluikäiselle lapselle tyypillisiä ovat myös arvottomuuden tunteet ja tunne siitä, että hänet on hylätty. Usein tämän ikäiset lapset saattavat tuumia, että vanhemmat eivät jaksa enää huolehtia tai olla kiinnostuneita hänestä ja pelkäävät joutuvansa eroon vanhemmistaan. (MLL i.a.b.) Lapsen kannalta on tärkeää, että hän voi kysellä avoimesti eroon liittyvistä asioista. On normaalia, että lapsi vaikenee, mikäli hän kokee asian olevan tulenarka tai jos hän joutuu ottamaan kantaa vanhempiensa erosta tai heitä vastaan. (Kiiänmaa 2008, 104.)

4.5 Teini-ikäiset

Teini-ikäiset lapset pohdiskelevat elämää ja ihmissuhteita. He kyseenalaistavat vanhempiensa toimintaa eivätkä välttämättä hyväksy vanhempien eroratkaisua. Nuoruusiässä oman identiteetin etsiminen tekee elämästä epävakaa ja välillä jopa myrskyisää, jolloin vanhempien ero voi tuntua teini-ikäisistä erityisen loukkaavalta. Lapsen käydessä yhtä aikaa läpi omaa kasvukriisiä ja eron menetyksiä, kärsii toinen niistä vääjäämättä. (Kiiänmaa 2008, 105.)

Teini-ikäinen lapsi voi olla kehittynyt ruumiillisesti jo aikuiseksi, mutta henkisesti hän on yhä lapsi. Se saattaa hämätä vanhempia luulemaan, että lapsi on valmis vastaanottamaan eroajatuksen aikuisen tavoin. Yli 12-vuotias lapsi ymmärtää eroa järjellään huomattavasti paremmin kuin nuoremmat lapset, mutta hän ei ole vielä valmis keskustelemaan siitä aikuisen tavoin. Teini-ikäinen lapsi ei missään tapauksessa ole aikuisen uskottu tai olkapää. (Kiiänmaa 2008, 106.)

Teini-ikäinen haluaa usein olla mahdollisimman samanlainen kuin kaverinsa ja vanhempien ero voi herättää nuorella häpeän tunteita. Teini-ikäinen ei ole samalla tavoin enää riippuvainen vanhemmistaan kuin nuorempana, joten hän voi paeta kodin vaikeuksia ystävien tai omien harrastuksien pariin. (MLL i.a.b.) Nuori saattaa kokea itsensä vialliseksi, mikä saa hänet hakeutumaan ”vertaistensa” luokse (Kiiänmaa 2008, 106).

Nuoren kehitystehtävänä on irtaantua vanhemmistaan vaiheittain ja liittyä lisääntyvässä määrin ikätovereihin. Nuoruuden voidaan nähdä olevan heiluriliikettä riippumattomuuden ja riippuvuuden välillä. Nuoren halu ottaa etäisyyttä vanhempiin ja pyrkimys riippumattomuuteen voi antaa vääristyneen kuvan nuoren vanhemmuusnäkökulmasta. Teini-ikäiselle perheen ja kodin merkitys on kuitenkin edelleen suuri. Tietoisuus vanhempien saatavilla olosta ja kodin tarjoamasta turvasta ovat tärkeitä elementtejä elämänvaiheessa, jossa rakennetaan vaiheittain itsenäistä aikuisen identiteettiä. (Mykkänen-Hänninen 2012, 113.)

Teini-ikäisten pahoinvointia voi toisinaan olla hankala tunnistaa. Perusolemuksestaan nuoret voivat olla ilmeettömiä, käpertyneitä ja kavereiden joukkoon piiloutuvia. Asioiden jakaminen perheessä saattaa olla muutenkin vähentynyt murrosiän myötä. Etäisyyden kasvaminen vanhempiin on normaalia ja kysymyksiin vastaaminen nuorilla voi tapahtua vain minimaalisilla murahduksilla. Vanhempien hälytyskellojen tulisi alkaa soida, mikäli nuoren ystäväpiirissä, harrastamisessa, koulumenestyksessä tai sairastamisessa tapahtuu isoja muutoksia. (Tonttila 2012, 90.)

Eroon liittyvä oireilu voi myös näkyä teini-ikäisellä lapsella koulumenestyksen muuttumisena joko parempaan tai huonompaan suuntaan (Tonttila 2012, 90; Ayalon & Flasher 1997, 42). Ero voi aiheuttaa osalle nuorista keskittymisvaikeuksia koulussa kun taas osa haluaa laittaa kaiken energiansa opiskeluun, jotta heidän eri tarvitsisi miettiä omia murheitaan. Koulumenestys saattaa hyvin peittää nuoren ahdistuneisuutta. (Ayalon & Flasher 1997, 42).

Vanhempien erotessa teini-ikäinen saattaa reagoida eroon osoittamalla kiukkua ja vihaa toiselle tai molemmille vanhemmille, sekä kritisoimalla etenkin sitä vanhempaa, jonka kokee syylliseksi eroon (MLL i.a.b.; Ayalon & Flasher 1997, 42). Nuori voi kyseenalaistaa vanhempiensa moraalialia ja vastuullisuutta. Nuori saattaa purkaa omaa pahaa oloaan ja pyytää siihen apua vastuuttomalla käytöksellään, kuten esimerkiksi valehtelemalla tai varastamisella. Näin nuori voi ikään kuin samastua vanhempaan, joka on hänen silmissään toiminut moraalittomasti. MLL i.a.b.)

Teini-ikäiselle tyypillisiä tapoja reagoida eroon on myös hakeutua uusiin harrastuksiin, jotka voivat olla jännittäviä tai jopa vaarallisia, halu suojella ja puolustaa vanhempiaan, käyttää tilannetta hyväkseen, syyllistää ja manipuloida vanhemmat toimimaan mielensä mukaan. Nuori voi myös kääntyä toista niin sanottua ”pahaa” vanhempaa vastaan, osoittaa valtaansa ja kykyään kostaa. Tämä korostuu erityisesti, jos lasta taivutetaan toista vanhempaa vastaan. (MLL i.a.b.) Unettomuus, ärtyisyys, masennus, keskittymiskyvyn puute ja erilaiset fyysiset kiputilat voivat olla myös osa teini-ikäisen erosta oireilua. Joskus nuoret voivat valittaa esimerkiksi jotain fyysistä kipua, vaikka todellisuudessa kipu on enemmänkin emotionaalisella tasolla. (Tonttila 2012, 90).

Nuoret voivat olla joskus niin ”moniongelmaisia”, että oireilun juurille voi olla vaikeaa löytää. Tällöin keskitytään usein vain nykyhetken problematiikkaan. Teini-ikäisen ongelmia ratkottaessa voidaan usein havaita, että vanhempien ero on laukaissut nuoressa vaikeiden tilanteiden synnyn, jotka ovat kertaantuneet ajan kanssa. Usein nuoren voi olla hankalaa sanoittaa huoliaan tai tilannettaan. Tästä syystä aikuisen on tärkeää tehdä erityisen paljon tunteiden sanoittamista nuoren kanssa. Asioiden nimeämisen ja tunteiden sanoittamisen kautta nuoren on helpompi käsitellä pahaa oloaan. (Tonttila 2012, 90–91).

5 EROSTA ETEENPÄIN

5.1 Erovanhemmuus

Eron jälkeen osapuolten tulee toteuttaa vanhemmuuttaan omalla tavallaan, ilman, että lasta yritetään sopeuttaa kaikkiin aikuisten haaveisiin ja aikatauluihin. Oli kumpi tahansa ollut kuinka saamaton, avuton tai passiivinen vanhemmuudessaan, on hänellä kaikesta huolimatta oikeus kasvaa äidin tai isän rooliin, sillä tätä lapsi juuri tarvitsee. Vaikka vanhempi olisikin aiemmin laiminlyönyt vanhemman rooliaan tai ei olisi ollut alusta asti täysipainoisesti mukana lapsen elämässä ja myöhemmin kiinnostuu lapsestaan sekä osoittaa lapselle kiintymystä, on se hyvin arvokas asia lapsen kannalta. (Stolbow 2014, 220.) Lapsi tarvitsee vanhemmiltaan paljon huomiota, nähdyksi, kaivatuksi, pidetyksi ja arvostetuksi tulemista (Stolbow 2014, 223).

Hyvä ero vaatii molemmilta osapuolilta kunnioitusta ja kärsivällisyyttä. Heidän tulee voida keskustella erosta niin, että molemmat kokevat tullessa kuulluksi. Toista tulee arvostaa ja kunnioittaa, jotta ero saadaan käsiteltyä avoimesti loppuun. Hyvässä erossa kumpikaan osapuoli ei loukkaa tai loukkaannu tahallisesti, vaan tuo esille omat ajatuksensa ja mielipiteensä. Molempien tulee olla valmiita vastaanottamaan myös toisen täysin vastakkaiset mielipiteet, jotta ero saadaan käsiteltyä kokonaisvaltaisesti. Tärkeintä ei ole ymmärtäminen tai hyväksyminen, vaan kuulluksi tuleminen. Tämä vaatii avointa ja pitkää keskustelua, jonka jälkeen kumpikin tietää, miksi ero oli paras mahdollinen ratkaisu. (Stolbow 2014, 29–30.)

Ero ei kuitenkaan ole ratkaisu vanhempien välisten kasvatuserimielisyyksien selvittämiseksi. Entisten puolisoitten on oltava tekemisissä toistensa kanssa ja kyettävä sopimaan lapsen asioista, sillä vanhemmuuden vastuu säilyy erosta huolimatta kummallakin vanhemmalla. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 4.) Vanhempien tulee myös olla avoimia toisilleen lapseen liittyvissä asioissa, sillä asioiden jakaminen tukee vanhempien välistä yhteistyötä erovanhemmuudessa (Stolbow 2014, 224).

On luonnollista, että lapsi rakastaa ja kaipaa vanhempiaan olivatpa he olleet häntä kohtaan millaisia tahansa. Lapsi myös tarvitsee kumpaakin vanhempansa, vaikka hän itse väittäisi muuta. Olivatpa vanhemmat miten eri mieltä ja erilaisia ihmisinä, on molempien olemassaolo lapsen elämässä ja kiinnostus lapsen asioita kohtaan juuri sitä rakkautta, jota lapsi tarvitsee. Lapsi janoaa vanhempiensa taholta tulevaa hyväksyntää ja arvostusta, ja se onkin lapselle kaikkein tärkein kasvualusta. Lapselle on ominaista, että hän hakee tätä, vaikkei kykene sitä itse ilmaisemaan ja jopa silloin, kun toinen vanhemmista pettää hänen odotuksensa kerta toisensa jälkeen. (Stolbow 2014, 230–231.) On myös tavallista, että lapsen omanarvontunne laskee vanhempien erotessa. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi ei koe olevansa arvokas omana itsenään eikä välitä siitä, miten häntä kohdellaan. Vanhempien onkin hyvin tärkeää vahvistaa lapsen omanarvontunnetta toistamalla usein, että häntä rakastetaan ja arvostetaan juuri sellaisena, kuin on. Näin vanhemmat auttavat lasta selviytymään eron keskellä. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 47, 53.)

Ero vaikuttaa lapseen poikkeuksetta, vaikka muutosten ajateltaisiin kohdistuvan vain hänen fyysisiin elinolosuhteisiinsa (Mäenpää & Poutiainen 2009, 80). Lapselle ei siis kannata antaa kuvaa, ettei hänen elämässään mikään muutu vanhempien eron myötä, vaan erityisesti ennallaan pysyviä asioita tulee korostaa. Lapselle kaikkein tärkein tieto on se, että äiti ja isä pysyvät hänen elämässään edelleen, tapahtui vanhempien keskinäisten asioiden suhteen mitä tahansa. Vanhempien eron myötä huomattavimmat muutokset lapsen elämässä ovat eroon joutuminen omasta alkuperäisestä perheestä sekä totutuista tilanteista ja joistakin päivittäisistä rutiineista. Lapsi saa elämäänsä uusia asioita, kuten ainakin toisen vanhemman uuden kodin ja joko toisen tai molempien vanhempien mahdolliset uudet kumppanit. (Stolbow 2014, 212.) Nämä ovat suuria muutoksia lapsen elämässä ja niiden hyväksyminen sekä muutokseen sopeutuminen vievät oman aikansa.

Vanhempien ero vaikuttaa myös lapsen muihin sosiaalisiin suhteisiin, kuten isovanhempiin ja muihin sukulaissuhteisiin. Lasten vuoksi vanhempien on hyvin tärkeää säilyttää yhteinen vanhemmuus sekä suhteet sukulaisiin ja muihin lapselle tärkeisiin ja läheisiin ihmisiin. On selvää, että vanhempien eron myötä

lapsen hoito on joissakin tilanteissa vaikeampi järjestää, joten mahdollisuuksien mukaan isovanhemmista ja muista sukulaisista on suuri apu. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 19).

5.2 Lapsen huoltajuus eron jälkeen

Lapsen vanhempien asuessa yhdessä, on heillä yleensä lapsen yhteishuoltajuus. Vanhempien erotessa, lapsen vanhemmat yhdessä päättävät lapsen huoltajuudesta. Useimmiten on lapsen edun mukaista, että yhteishuoltajuus jatkuu. Yhteishuoltajuuden nähdään myös lisäävän lapsesta erossa asuvan vanhemman halua pitää yhteyttä lapseensa. (Väestöliitto 2015b.) Mikäli lapsen yhteishuoltajuuden jatkumisesta ei päästä yhteisymmärrykseen ja sen nähdään vaikuttavan haitallisesti lapsen tulevaisuuteen, voidaan päätyä yksinhuoltajuuteen (Väestöliitto 2015c). Jos vanhemmat eivät pysty sopimaan keskenään lapsen huoltajuudesta, asumisesta, elatuksesta ja tapaamisista, voi apua hakea perheasioidensovittelusta. Jos sekään ei auta, ratkaisu haetaan kärjäoikeudesta. (Infopankki 2014.) Vaikka yhteishuollosta erotettu vanhempi menettää oikeutensa lasta koskevien päätösten tekoon, on hän silti velvollinen osallistumaan lapsen elatukseen. Lapsen tapaamisoikeus ei myöskään ole sidottu huoltajuuteen. (Väestöliitto 2015b.)

Tutkimusten mukaan on tavallista, että vanhemmat puhuvat eron yhteydessä toisistaan aliarvioivaan ja väheksyvään sävyyn lapsilleen tai kertovat toisesta vanhemmasta jopa perättömiä tarinoita, mikä aiheuttaa lapselle ristiriitaisen aseman vanhempien erimielisyyksien ja tunnekuohujen keskiössä (Warshak 2012, 140). Tällöin lapsi voi olla kykenemätön ilmaisemaan itseään ja ajatuksiaan vapaasti, jolloin hän on samalla epävarma siitä, voiko luottaa vanhempiinsa vai ei. Tällaisissa tapauksissa luottamuksen menettämisen pelko voi aiheuttaa lapsessa suuren tunnemylläksen, mikä on hänen luontainen tapansa reagoida vanhempien ristiriitaiseen suhteeseen. On vaikea uskoa, etteivätkö vanhemmat haluaisi lapsilleen parasta ja tehdä kaikkensa turvatakseen lastensa aseman. Huoltajuuskiistojen yhteydessä tämä ei

kuitenkaan ole niin yksiselitteistä, sillä vanhempien voi olla erittäin vaikea päästä yli erimielisyyksistään ja yhdistää voimavaransa yhteiseksi hyväksi suhteessa lapsiinsa. (Väyrynen 2012, 58–59.)

Huoltajuuskiistat voidaan jakaa kolmeen perustyyppiin eli psykososiaalisiin, patologisiin ja tasapelikiistoihin. Tapauksia, joissa joko vanhemman tai vanhempien kyky toimia lapsen huoltajana on erilaisista psykososiaalisista vaikeuksista, kuten esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmat, johtuen heikentynyt, kutsutaan psykososiaalisiksi huoltakiistoiksi. Joissakin tilanteissa vanhempien väliset kiistat huoltajuudesta ovat jo patologisoituneet eli pitkittyneet sekä muodostuneet erittäin hankaliksi, jonka vuoksi tilanne on kärjistynyt ja johtanut oikeudenkäyntien kierteeseen. Tasapelikiistoilla tarkoitetaan tapauksia, joissa lapsen vanhemmat nähdään tasavertaisina huoltajaehdokkaana eikä heidän välinen huoltajuuskiistansa ole niin syvä, että se olisi patologisoitunut. (Aaltonen 2009, 21–22).

Huoltajuuskiistan aiheuttama stressi ja sen yhteydessä ilmenevät ongelmat vaikuttavat kaikkiin perheenjäseniin. Taustalla on usein keskeneräisiä tunteisiin, toimenpiteisiin ja ratkaisuihin liittyviä asioita, jotka ovat jääneet vanhempien välillä selvittämättä. Tällainen voi vaikeuttaa vanhempia keskittämästä ajatuksiaan ja voimavarojaan tulevaisuuteen ja arjen ratkaisuihin lapsia koskevissa kysymyksissä. Näin myös lasten tunteet ja ajatukset jäävät helposti vähemmälle huomiolle. (Väyrynen 2012, 60.)

5.3 Mistä apua eroon

Vanhempien ero aiheuttaa aina kriisin perheessä, jolloin tarvitaan usein ulkopuolista apua asioiden selvittelyssä (Kääriäinen 2012, 38). Toisinaan on tilanteita, joissa vanhemmat eivät omassa kriisissään kykene huomioimaan lapsen tarpeita, eikä lapsi tämän vuoksi saa vanhemmiltaan tarvitsemaansa tukea (Aaltonen 2009, 92).

Tilanteen ollessa kaikille uusi ja haastava, on tärkeää huomioida jokaisen perheenjäsenen tarpeet ja hakea ulkopuolista apua perheen sisäisten ristiriitojen selvittelyssä. Erokriisin keskellä lapset ovat erittäin haavoittuvaisia, joten asiasta kerrottaessa vanhemman on tärkeää olla sensitiivinen ja ymmärtäväinen lasta kohtaan. (Rantala 2009.) Tällaisissa tilanteissa lasten tunnereaktiot ovat hyvin yksilöllisiä ja ne voivat kriisin aikana vaihdella laidasta laitaan (Mäkijärvi 2014, 28; Rantala 2009). Kaikkein tärkeintä lapsen tukemisen kannalta on turvallisen ja luotettavan aikuisen läsnäolo. Lapselle tulisi antaa sopiva selitys eron syystä lapsen ikätason mukaisesti. Erosta kerrottaessa on erityisen tärkeää painottaa, ettei vanhempien ero ole lapsesta johtuvaa. (Rantala 2009.) Elämän muutos- ja menetystilanteet vaikuttavat kaikkiin ihmisiin iästä riippumatta, pienimpiä ne satuttavat yleensä eniten. Selvitäkseen lapsi tarvitsee turvallisia aikuisia - vanhempiaan, joiden kanssa hän voi käsitellä vaikeita asioita turvallisesti. (THL 2015d.)

Perheet voivat tarpeen vaatiessa hakea erokriisissä apua perheasioiden sovittelusta, jonka tarkoituksena on auttaa puolisoita pohtimaan muun muassa eroajatukseen johtaneita syitä, mahdollisen eron käytännön toteutusta tai tarjota apua tilanteissa, joissa lasten tapaamiset tuottavat ongelmia. Tällaista apua tulisi olla perheiden saatavilla sekä eroa uhkaavissa että eron jälkeisissä tilanteissa. Sovittelussa pyritään huomioimaan erityisesti lapset sekä turvaamaan heidän asemansa erokriisin aikana. (STM 2015.)

Keskustelemalla ammattilaisten kanssa vanhempien on mahdollista ymmärtää lastensa kokemia tunteita ja ajatuksia erokriisin keskellä sekä toimia parhaalla mahdollisella tavalla lasten edun toteutumiseksi. Näin pyritään myös ennaltaehkäisemään asioiden edistymisen oikeuden ratkaistavaksi. Perheasioiden sovittelu tarjoaa tietoa myös eroon liittyvistä juridisista ja käytännön ratkaisuista. Vanhempien päätyessä eroon sovittelusta saa lisäksi tietoa lapsia koskevien sopimusten laatimiseen, joissa käsitellään lapsen asumiseen ja huoltoratkaisuun sekä lapsen tapaamiseen ja elatukseen liittyviä asioita. Perheasioiden sovittelua tarjotaan muun muassa kasvatus- ja perheneuvolassa, sosiaalitoimessa ja erilaisissa perheasiain yksiköissä. Se on

kaikille asiakkaille vapaaehtoista, maksutonta ja täysin luottamuksellista. (THL 2015c.)

Perheasioiden sovittelun lisäksi perheille on saatavilla myös muita tukipalveluita, joista hakea apua eroon. Esimerkiksi perheasiain neuvottelukeskuksesta voi hakea apua erilaisiin elämän kriisitilanteisiin sekä parisuhteen ja perheen ongelmiin. Apua voi hakea esimerkiksi puolisoiden riitaisuuteen, vuorovaikutusongelmiin, lasten kasvatusongelmiin tai uusperheen pulmiin. Myös perheneuvola tukee ja auttaa vanhempia lapsen kasvatukseen ja kehitykseen sekä perheen ihmissuhteisiin kytkeytyvissä asioissa. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 30.)

Vertaistuen merkitys eroon liittyvissä asioissa voi olla suuri. Erilaisia eroryhmiä ja eroseminaareja järjestetään niin lapsille kuin aikuisille. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 31.) Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto tarjoaa esimerkiksi Taikuri-vertaistukiryhmiä 7-12-vuotiaille lapsille, joiden tavoitteena on tarjota lapselle mahdollisuus tavata muita lapsia, joilla on samankaltaisia tuntemuksia ja kokemuksia. Ryhmässä käsitellään vanhempien eroa esimerkiksi leikkien, askartelun, pelaamisen ja puhumisen avulla (Eropalvelut i.a.). Lisäksi internet tarjoaa esimerkiksi eroa pohtiville vanhemmille Eroretki-nimisen vuorovaikutteisen palvelun, jossa on mahdollista saada apua kysymyksiin, vastauksiin ja kommentteihin liittyen lapsen aseman huomioimiseen eron keskellä. Kaikki edellä mainitut eroon liittyvät tukipalvelut ovat asiakkaille maksuttomia. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 30.)

5.4 Miten tukea lasta erossa

Lapsi ei välttämättä tiedä tai täysin ymmärrä, mitä eroaminen tarkoittaa ja miten se hänen elämäänsä vaikuttaa. Vanhempien ensimmäinen eropäätöksen jälkeinen tehtävä on luoda lapselle hyväksyvä ja tyyni ilmapiiri, jossa lapsi voi avoimesti surra ja tuoda mielipiteensä esiin. Ilmapiirin tulee olla lapselle rauhallinen ja turvallinen, jossa ei riidellä. (Stolbow 2014, 218–219.) Lapsi tarvitsee vanhempien eron myötä tukea myös muilta tutuilta ja turvallisilta

aikuisilta, kuten isovanhemmilta. Lähiverkostolta saatu tuki vaikuttaa myös lapsen tapaan suhtautua vanhempien eroon. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 22.)

Vanhempien eroa voi käsitellä yhdessä lapsen kanssa myös kirjojen avulla. Lapsi voi tutustua eroa käsittelevään kirjallisuuteen niin vanhempiensa, muiden sukulaisten kuin esimerkiksi varhaiskasvatushenkilökunnan kanssa. Erokirjallisuuden avulla lapsen voi olla helpompi tunnistaa ja sanoittaa omia tunteitaan. Esimerkiksi Niemelän & Kääriäisen (2008, 3-5) teoksessa Millan isä ja äiti eroavat, aihetta käsitellään lapsen näkökulmasta, lapsen kokemien tunteiden kautta. Kirjan tarina on laadittu niin, että aikuinen voi lukea sitä yhdessä lapsen kanssa. Teoksen tarkoituksena on välittää toivoa niin lapsille kuin vanhemmille koko perhettä koettelevassa kriisissä.

Aivan kuten aikuinen, tarvitsee lapsikin aikaa ja tukea eron herättämien tunteiden läpikäymiseen. Parhaiten lasta tukevat arjen tavalliset rutiinit ja se, että kumpikin vanhempi osoittaa kiinnostusta lapsen elämän arkisiin tapahtumiin. Lapsen turvallisuuden tunnetta lisäävät myös tutut lelut ja tavarat. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 24–25.) Leikki on lapselle ominainen tapa sulatella ja käsitellä asioita. Suuren muutoksen, kuten vanhempien eron, keskellä on hyvin tärkeää mahdollistaa lapsen leikki, sillä mielikuvitus on yksi tärkeistä lasta suojaavista tekijöistä (Niemelä & Kääriäinen 2008, 57). Lisäksi lapsi tarvitsee vanhemmiltaan rakkautta, hellyyttä ja hyväksyntää sekä emotionaalista tukea selviytyäkseen elämänsä suuresta muutoksesta mahdollisimman hyvin (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 24–25). Vanhempien erotessa erityisesti välittämisen ilmapiirin säilyminen ja sen välittyminen lapselle on lasta suojaava tekijä (Niemelä & Kääriäinen 2008, 47). Selviytyäkseen suuren muutoksen keskellä lapsi tarvitsee myös riittävästi lepoa, unta ja ravintoa, jotka ovat lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen edellytyksiä sekä osoitus vanhemman rakkaudesta ja huolenpidosta. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 24–25.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tarkoitus oli kartoittaa lasten kokemuksia vanhempien erosta. Tavoitteena oli tutkia, miten lapset ovat itse kokeneet tulleen huomioiduksi vanhempien eron yhteydessä.

Tutkimuskysymykset

- Kuinka lapset ovat kokeneet vanhempiensa eron?
- Millaista apua ja tukea lapset ovat tilanteessa saaneet ja millaista tukea he olisivat kaivanneet?

6.2 Tutkimusmenetelmä

Toteutimme tutkimuksen kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään aineiston määrän sijasta aineiston laatuun (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013, 110). Laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan erilaisia tulkinnallisia tutkimuskäytäntöjä (Metsämuuronen 2005, 198). Sen tavoitteena on saada ihmisten oma ääni kuuluviin sekä tarkastella yksittäisiä tapauksia. Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella aineistoa monipuolisesti ja syvällisesti. Jokainen tapaus on ainutlaatuinen ja aineistoa käsitellään sen mukaisesti. Tutkimusaineiston avulla pyritään selittämään, kuvailemaan ja vertailemaan ilmiötä. Tutkimusstrategiana toimii survey-tutkimus. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 160, 130.)

Survey eli kyselytutkimuksen peruseriaatteita ovat systemaattisuus, edustavuus, objektiivisuus ja määrällisyys. Kyselyaineiston perusoletuksena on, että vastaajat ovat rehellisiä ja vastauksia voidaan pitää luotettavana. Yleensä kysely tapahtuu sitä tarkoitusta varten suunnitellun lomakkeen avulla ja siihen

sisältyy tietty määrä kysymyksiä. Kyselytutkimuksen hyvänä puolena nähdään sen mahdollistama tieto- ja intimitteettisuoja vastaajille. (Anttila i.a.a.)

Koimme laadullisen tutkimusotteen sopivaksi oman tutkimuksemme kannalta, sillä arvostamme jokaisen ihmisen henkilökohtaisia kokemuksia ja näkemyksiä. Laadullinen tutkimusote korostaa todellisuutta, sekä siitä saatavan tiedon subjektiivisuutta (Puusa & Juuti 2011, 47).

Laadullinen tutkimusote soveltuu parhaiten käytettäväksi silloin, kun on tavoitteena tutkia sellaisia ilmiöitä, jotka perustuvat ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja kun ollaan kiinnostuneita ilmiöiden ja tapahtumien merkityksestä ihmisille. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa halutaan nimenomaan tulkita ja kuvailla erilaisia ilmiöitä, hankkia uutta tietoa tai lisätä ymmärrystä. (Puusa & Juuti 2011, 47–48.)

Itäkeskuksen lastensuojelutarpeen arviointiyksikön toiveena oli, että kehitämme lapsille vanhempien eroa ja huoltajuuskiistoja koskevan kyselylomakkeen, jota työyhteisö voi jatkossa hyödyntää omassa työssään arvioinnin tukena. Kyselylomake laadittiin yhteistyössä työelämänyhteistyötahon kanssa ja se otettiin käyttöön kesällä 2015 työskenneltäessä sellaisten lasten kanssa, joiden asiakkuuden taustalla on vanhempien ero ja mahdolliset huoltajuuskiistat. Analysoimme opinnäytetyössä Itäkeskuksen lastensuojelutarpeen arviointiyksikön työntekijöiden työssään keräämää kyselylomakeaineistoa.

Lomakkeen laatimisen idea syntyi alun perin Idän Sosiaalinen raportointi -hankkeen kehittämistyössä (Possauner 2015). Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalisen raportoinnin eli SORA-ryhmän tavoitteena ja näkökulmana ovat asiakkaiden tarpeet, palvelujen toimivuus ja kehittämisen tarpeet sekä resurssien käyttö ja resurssitarpeet (SORA 2015). SORAssa on käsitelty huoltajuuskiistoja ilmiönä ja opinnäytetyömme jatkoi teeman työstämistä.

6.3 Aineiston keruu ja tutkimusympäristö

Haimme huhtikuussa 2015 opinnäytetyölle tutkimuslupaa Helsingin kaupungilta ja saimme sen toukokuussa 2015. Haimme lupaa analysoida Itäkeskuksen lastensuojelutarpeen arviointiyksikön työntekijöiden työssään keräämää aineistoa koskien lasten kokemuksia vanhempien erosta ja huoltajuuskiistoista. Opinnäytetyöprosessin edetessä päädyimme rajaamaan opinnäytetyön aiheen koskemaan ainoastaan lasten kokemuksia vanhempien erosta, sillä tutkimusaineisto ei vastannut alkuperäiseen tutkimusongelmaan.

Toteutimme laadullisen tutkimuksen survey- eli kyselylomaketutkimuksena. Olimme sopineet työelämäyhteistyötahon kanssa, että työntekijät keräävät opinnäytetyön aineiston kesän 2015 aikana. Tutkimusaineiston keruussa ilmeni kuitenkin aikataulullisia ongelmia ja aineiston saaminen käyttöömmee oli viivästyä. Opinnäytetyössä käyttämäämme valmista aineistoa kutsutaan sekundaariaineistoksi (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 181).

Tutkimuksissa voidaan käyttää jo olemassa olevaa materiaalia kuten esimerkiksi valmiita aineistoja, dokumentteja ja erilaisia tilastoja ja asiakirjoja. Valmiita aineistoja ei tulla kovin usein kuitenkaan ajatelleeksi suunniteltaessa omaa tutkimusta vaikka ne sopivat yhtä hyvin tutkimuksen tekemiseen kuin itse kerätty aineisto. Valmista aineistoa käytettäessä on olennaista arvioida käytettävän aineiston syntymisen konteksti ja aineiston soveltavuus oman tutkimuksen näkökulmasta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.)

Tutkimusaineistomme koostuu seitsemästä kyselylomakkeeseen pohjautuvasta haastattelusta. Tutkimuksen aineiston kokoon vaikutti muun muassa käytössä oleva aika. Mikäli meillä ei olisi ollut opinnäytetyön valmistumisen kanssa niin kiire tai tutkimusaineistoa olisi alettu keräämään aiemmin, olisimme todennäköisesti ennättäneet saada aineistoa enemmän kasaan. Näin myös aineiston analysointi olisi ollut kattavampaa. Laadullisen tutkimuksen näkökulmasta tärkeämpää on kuitenkin laatu kuin määrä.

Kyselylomake (LIITE1.) sisälsi kahdeksan avointa kysymystä, jotka oli mietitty yhdessä valmiiksi työelämäyhteistyötahon kanssa. Kysymysten vastausvaihtoehtoja ei ollut määrätty ennalta, vaan tutkimukseen osallistujat vastasivat kysymyksiin avoimesti. Tämän ansioista lapset saivat kertoa omista kokemuksistaan vapaamuotoisesti. Kyselylomakkeen kysymykset pohjautuivat pääasiassa työelämäyhteistyötahon toiveisiin ja näkemyksiin. Kysymyksiä ja niiden muotoilua miettiessä tutustuimme lisäksi aiemmin tehtyihin tutkimuksiin sekä teorian tietoon koskien vanhempien eroa ja huoltajuuskiistoja.

Tutkimusaineisto kerättiin asiakastapaamisilla työelämäyhteistyötahon toimesta kesällä 2015. Asiakastapaamiset lapsen ja työntekijän välillä tapahtuivat joko sosiaalitoimiston tiloissa tai lasten kotona. Aineiston valmistuttua saimme sen käyttöömme analysoitavaksi.

6.4 Aineiston analysointi

Laadullisen aineiston analyysia voidaan kuvata kierros kierrokselta spiraalinomaisesti etenevänä prosessina. Laadullinen analyysi alkaa aineiston lukemisella ja reflektioilla. Aineistoa on luettava keskittyneesti pidemmän aikaa, jolloin se alkaa hahmottua. Analysoimisen tavoitteena on ymmärtää aineiston todellinen sisältö. (Anttila i.a.b.)

Tutkimusaineiston analyysi alkoi siitä, että luimme sen läpi. Kokonaiskuvan muodostumiseksi oli tärkeää lukea aineisto läpi yhä uudestaan ja uudestaan. Alkuun aineisto saattaa tuntua hankalalta jäsentää, mutta alkuvaihetta ei pidä pelästyä vaan lukemiseen täytyy varata kunnolla aikaa (Hirsjärvi & Hurme 2011, 143). Teimme itse tämän saman huomion. Ensimmäiset ajatuksemme olivat, että aineistosta on hyvin hankalaa saada selkeää kuvaa. Lapset olivat vastanneet kysymyksiin vaihtelevasti, kolme lomaketta oli täytetty vain osittain. Vastauksien pituudet vaihtelivat yhdestä sanasta pitkiin lauseisiin. Pohdimme aineistoa analysoidessa, että tähän saattoi vaikuttaa esimerkiksi aiheen arkaluontoisuus. Luettuamme aineistoa läpi useita kertoja, alkoi se pikku hiljaa jäsentyä mielessämme.

Aineistoa analysoidessa jouduimme toteamaan, ettei tutkimusaineisto vastannut alkuperäiseen tutkimusongelmaan. Tarkoituksenamme oli alun perin tutkia lasten kokemuksia vanhempien erosta ja huoltajuuskiistoista. Tutkimusaineistosta ei voinut kuitenkaan päätellä, olivatko vastaajat joutuneet kokemaan erojen yhteydessä myös huoltajuuskiistoja, joten päädyimme rajaamaan tutkimusongelman koskemaan pelkästään vanhempien eroa.

Luettuamme aineiston läpi monta kertaa, aloimme jäsenellä sitä teemoittain. Jaoimme aineiston neljään eri teemaan; eron ilmeneminen perheessä, eron herättämät tunteet, lapsen mielipiteen huomioiminen ja tuki perheen erotessa.

Teemoittelulla tarkoitetaan sitä, että analysointivaiheessa tarkastellaan sellaisia aineistosta nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle. Teemoiteltaessa analyysistä esiin nostetut asiat pohjautuvat tutkijan tulkintoihin haastateltavien sanomista. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 173.) Järjestettäessä aineistoa teemoittain, kunkin teeman alle kootaan ne vastaukset, joissa puhutaan kyseisestä teemasta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b.) Teemoittelu auttoi jäsentämään ja selkeyttämään aineistoa huomattavasti.

Tutkimuksessa teemojen yhteydessä esitetään yleensä näytepaloja, eli sitaatteja. Aineistosta lainattujen sitaattien tarkoituksena on antaa havainnollistavia esimerkkejä lukijalle siitä, että tutkijalla on ollut jokin aineisto, josta hän analyysinsä rakentaa ja että aineisto on antanut ajatuksia muodostaa juuri tällaisia teemoja. Sitaatteja tulee käyttää harkiten ja tutkijan tulee olla niitä kohtaan kriittinen. Analyysin tulee sisältää myös tutkijan tulkintoja aineistosta. Sitaatteja käytettäessä tulee pohtia sitä, esitetäänkö niiden yhteydessä vastaajien taustatietoja. Tähän vaikuttaa muun muassa se, millaisesta tutkimusaiheesta on kysymys. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b.) Tutkimustulosten kannalta tässä tutkimuksessa oli mielestämme oleellista kertoa lasten iät sitaattien yhteydessä.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

7.1 Taustatietoja vastanneista

Opinnäytetyön tutkimusaineisto koostuu seitsemästä Itäkeskuksen lastensuojelutarpeen arvioinnin työntekijöiden työssään keräämästä kyselylomakkeesta. Tutkimukseen osallistuneet lapset olivat iältään 5–17 -vuotiaita, joiden asiakkuuden taustalla oli vanhempien ero ja mahdolliset huoltajuuskiistat. Opinnäytetyössä käytettyjen sitaattien perään on merkitty vastanneen lapsen ikä. Sitaaiteissa esiintyvät nimet on muutettu lapsen anonymiteetin suojaamiseksi.

7.2 Eron ilmeneminen perheessä

Tutkimustuloksista nousi esiin, että lapset ovat saaneet tietää vanhempiensa erosta eri tavoin. Kysyttäessä eron ilmenemisestä perheessä kävi ilmi, että suurimmassa osassa tapauksista lapselle oli kerrottu vanhempien erosta etukäteen, joka koettiin hyvänä asiana.

Koska kun ne tuli niin huonosti toimeen yhdessä. Me saatiin tietää puol vuotta ennen ku ne eros ja äiti oli saanu talon. Ennen ku ne muuttoautot tuli, äiti nukku patjal tääl. (8-vuotias)

Aiti taisi kertoa siitä, en ole varma voi olla että se oli myös iskä. Kertoivat että on ollut paljon riitaa ja sen vuoksi äiti muuttaa pois. (11-vuotias)

Vanhemmat tulivat kertomaan omaan huoneeseen. (17-vuotias)

Joissakin tapauksissa lapsi oli saanut tietää erosta vanhempien riidan yhteydessä tai asiasta oli puhuttu jo aiemmin, mutta konkreettinen ero tapahtui yllättäen toisen vanhemman muuttaessa pois. Kahdessa lomakkeessa tähän kysymykseen oli jätetty vastaamatta.

Pienenä kun olimme istumassa keittiössä äiti ja isä alkoivat riitelemään ja jompikumpi heistä huusi haluavansa eron. (14-vuotias)

Siitä puhuttiin kauvan mutta ei ikinä tapahtunu, sitten yhtäkkiä ne oli eronnut. (16-vuotias)

Kysyttäessä, miten lapset olisivat toivoneet kuulevansa vanhempiensa erosta, vastauksista kävi ilmi, että ne, jotka olivat kuulleet erosta etukäteen, kokivat tullessa huomioiduksi. Ne lapset, joille ero oli puolestaan tullut yllätyksenä tai asia oli selvinnyt vanhempien riidan yhteydessä, olisivat toivoneet toisenlaista tapaa kuulla erosta. Yksi vastaajista totesi, että eron tulisi ilmetä lapsille millä tahansa muulla tavalla, kuin vanhempien riidan yhteydessä. Yleisesti ottaen lapset toivoivat vanhempien kertovan heille erosta henkilökohtaisesti keskustellen. Muutama lapsi oli jättänyt vastaamatta kokonaan tähän kysymykseen.

7.3 Eron herättämät tunteet

Tutkimusaineistosta voidaan päätellä, että vanhempien ero aiheuttaa lapsessa ristiriitaisia tunteita, kuten surua ja pettymystä, mutta joissakin tapauksissa myös helpotusta.

Teini-ikäisistä lapsista puhuttaessa ero koettiin enimmäkseen helpottavana asiana. Suurimmasta osasta vastauksia voidaan tulkita eron tuoneen myönteisiä vaikutuksia arkeen ja kodin ilmapiiriin. Tuloksista nousi esiin esimerkiksi perhetilanteiden rauhoittuminen ja huudon loppuminen kotona eron jälkeen.

Tuli helpottunu olo. (16-vuotias)

Pienenä surua, mutta nyt minusta tuntuu että se oli iso helpotus. (14-vuotias)

Olihan se surullista, mutta parempi kuitenkin kun vanhemmat riiteli niin paljon ettei saanut aina nukuttua. (11-vuotias)

Tulkitsimme tuloksista vanhempien eron aiheuttaneen lapsissa usein nuorempana todennäköisesti paljon surua ja negatiivisia tunteita, mutta myöhemmin lapsuuttaan muistelevat pitävät eroa kuitenkin usein helpotuksena. Tutkimustulosta ei voi kuitenkaan yleistää, sillä tutkimukseen osallistunut 5-vuotias lapsi kertoi olevansa iloinen puhuttaessa vanhempien eron tuottamista tunteista. Tutkimuksesta ei käy ilmi kuinka kauan erosta aikaa on kulunut kunkin lapsen kohdalla.

Tutkimuksesta nousi esiin, että osa lapsista koki vanhempien eron hyvin negatiivisena asiana. Esimerkiksi 12-vuotias lapsi kertoi kokeneensa vihan ja surun tunteita. Toisinaan lasten voi olla myös hankala tunnistaa ja määritellä eron herättämiä tunteita ja ne usein vaihtelevatkin ajan kuluessa.

Toistaseks hyvältä kun ne riiteli niin paljon. (8-vuotias)

Kysyttäessä lapsilta, mitkä asiat muuttuivat vanhempien eron myötä, vastaukset vaihtelivat paljon toisistaan. Vastauksista kävi ilmi esimerkiksi arjen kotitöiden lisääntyneen lapsilla eron myötä. Positiivisina asioina koettiin muun muassa kodin ilmapiiriin paraneminen kun taas osa lapsista koki eron vaikuttaneen arkeen negatiivisesti, esimerkiksi tavaroiden unohtuessa toisen vanhemman luokse. Yksi vastaajista kertoi kokeneensa eron myötä suurta ahdistusta jäädessään pelinappulaksi vanhempien väliin.

En muista muuta kuin sen etten ollut ikinä kotona surullinen (kun huuto loppui). (14-vuotias)

Ilmapiiiri muuttui ahdistavaksi, masennusta, tuli fiilis, että joutui väliin pelinappulaksi. (17-vuotias)

Ehkä se että mä tein enemmän kotona (autoin) kun asun vaan isinkaa. (16-vuotias)

No joo, ku Ville ei tuu enää ollenkaan äitin luo. Haluisin, et Ville tulee, ku sil on hyvii läppii. Se osaa naurattaa. Kallen kans samanlaista, ku ollaan samas koulus ja isäl ja äidil samaan aikaan. (8-vuotias)

Tuli ehkä kiireemmät aikataulut, myöhästymisiä, ja tavaroita jäi eri paikkoihin. Suhde veljeen muuttui vähän koska hän välillä puhuu että äidin luona on huonommin. Ja veli kiusaa. (11-vuotias)

Tutkimustuloksista kävi ilmi, että vanhempien ero vaikutti myös muihin sukulaissuhteisiin. Lapset eivät esimerkiksi tapaa enää isovanhempiaan yhtä usein kuin ennen eroa. Tämä saattoi johtua niin välien rikkoutumisesta kuin lapsen muuttamisesta uuteen osoitteeseen.

Mummu ei tavata paljoo. Äidin veli on isän kans tekemisissä, mut veli ei oo tekemisissä äidin ja mummun kans. Äitin veljen mökillä käytiin kesäsin. Nyt äiti ei enää käy siel.

7.4 Lapsen mielipiteen huomioiminen

Tutkimustuloksista nousi esille, että lapsen mielipidettä oli vanhempien eron yhteydessä huomioitu vaihtelevasti. Osa lapsista koki, että heidän mielipiteensä oli huomioitu eron jälkeen. Tämä näyttäytyi tutkimuksessa muun muassa tapaamisten ja asumisjärjestelyjen osalta.

Sain päättää ite jos halusin tapaa ja missä asuu. (16-vuotias)

Ihan hyvin. Kyl ne joskus ihan hyvin auttaa. Puolet ja puolet asun ja se on hyvä. (11-vuotias)

Osa lapsista koki, että heidän mielipidettään eron yhteydessä oli kyllä huomioitu mutta jokaisen kohdalla sitä ei ollut pystytty toteuttamaan käytännössä. Tästä huolimatta lapset pitivät tärkeimpänä kuitenkin sitä, että heidän toiveitaan oli kuunneltu.

Mä haluaisin asua molempien luona, mut ku se ei oo mahdollista. On huomioitu mun mielipiteitä. (8-vuotias)

Osa lapsista ei muistanut oliko hänen mielipidettä huomioitu lainkaan eron jälkeisissä asioissa ja seitsemästä kaksi oli jättänyt vastaamatta tähän kysymykseen. Yksi vastaajista kertoi ”eristäneensä” itsensä eroon liittyvistä asioista oman jaksamisensa vuoksi.

Kysyttäessä lapsilta, miten he olisivat toivoneet heidän mielipidettään huomioitavan, ainoastaan kolme seitsemästä vastasi kysymykseen.

Haluaisi itse päättää, milloin isälle. (12-vuotias)

Kyllä sitä huomioidaan, tää on ihan fine. (11-vuotias)

Halusin nukkuu samas kerrokses alkuun äidin kans. Nyt haluisin alakertaan. Oltiin äidin kans kattoon tätä taloo. Äidin ja isän erosta on suunnilleen kaksi vuotta. Iskällä huoneet pysy samana. (8-vuotias)

7.5 Tuki perheen erotessa

Tutkimukseen osallistuneet lapset olivat saaneet hyvin erilaisilta tahoilta apua vanhempien eroon liittyen. Näitä olivat muun muassa sosiaaliviranomaiset, koulupsykologi ja lastenhoitaja. Tutkimukseen osallistuneista lapsista kolme seitsemästä oli jättänyt tähän kysymykseen vastaamatta. Yksi vastaajista toivoi, että perhesuhteet rauhoittuisivat ja asioista voisi sopia keskustelemalla perheenjäsenten kanssa.

Äiti on ollu monessa eri paikassa puhumassa. (11-vuotias)

Lastenhoitajalta, jos iskä ei oo paikalla. Hakee mua treeneistä ja syödään iltapalaa. Mennään nukkumaan sitten, kun isä tulee. Lastenhoitaja on ollu meil, ku mä oon ollu 1-vuotias. Ku mä en halunnu viel mennä hoitoon. (8-vuotias)

Saaduista tutkimustuloksista voidaan päätellä teini-ikäisten kertovan helpommin kokemuksiaan ja tuntemuksiaan perheen ulkopuolisille ihmisille kuten esimerkiksi ystäville. Nuoremmat lapset taas kokivat yleisimmin voivansa puhua eroon liittyvistä asioista kotona isän tai äidin kanssa. Vastauksista selvisi, että pienemmät lapset eivät juuri halua puhua eroon liittyvistä asioista perheen ulkopuolella.

Mun iskästä ja äidistä en puhu mun kavereiden kans, ku vaan jos sovitaan, et mennään meille. (8-vuotias)

Kysyttäessä minkälaisista asioista ja kenen kanssa lapsi haluaisi keskustella eroon liittyen, vastaukset erosivat paljon toisistaan. Osa lapsista koki puhumisesta olevan hyötyä kun taas osa ei halunnut käsitellä eroon liittyviä

asioita toisten kanssa. Kaksi lapsista mainitsi koulupsykologin palvelut, vaikka kumpikaan heistä ei ollut niitä vielä käyttänyt.

Koulupsykologin kanssa toivon puhuvani riidoista, sekä vanhempien välisistä sekä siskon kanssa tulevista riidoista. (11-vuotias)

Tutkimustuloksista kävi ilmi, että kaikki lapset eivät halua keskustella eroon liittyvistä asioista. Vanhempien ero ja huoltajuuskiistat koetaan araksi aiheeksi, joten moni lapsi haluaa tietoisesti vaieta asiasta.

Ei oikein kiinnostaisi puhua siitä koska tuntuu että ero helpotti elämääni. (14-vuotias)

Ei silleen. Me (viittaa sisaruksiinsa) ei haluta tavallaan ajatella sitä keskenämme. Pojat puhuu kännykkäpeleistä ja kolmistein me puhutaan futiksesta, koska mä oon hyvä maalivahti. (8-vuotias)

7.6 Tuloksien yhteenveto ja johtopäätökset

Tutkimus kohdentuu lasten kokemuksiin vanhempien erosta. Tavoitteenamme oli tutkia, miten lapset ovat kokeneet tulleen huomioiduiksi vanhempien eron yhteydessä. Tutkimukseen osallistui seitsemän 5-17-vuotiasta lastensuojelutarpeen selvityksen asiakkaana ollutta lasta, joiden asiakkuuden taustalla oli vanhempien ero ja mahdolliset huoltajuuskiistat.

Tutkimustuloksien yhteenvetona voimme todeta, että lasten kokemukset vanhempien erosta vaihtelevat hyvin yksilöllisesti. Tutkimustuloksista nousi esiin, että vanhempien ero aiheuttaa lapsissa hyvin ristiriitaisia tunteita, niin positiivisia kuin negatiivisia tunteita. Positiivisina tunteina koettiin esimerkiksi helpotus, kun taas negatiivisia tunteita olivat viha, suru ja ahdistus. Eron jälkeen lapset kokivat usein helpotusta esimerkiksi kotiin saapuneesta rauhasta, mutta samanaikaisesti kaipasivat koko perhettä ympärilleen.

Tulokset osoittivat lasten pitävän tärkeänä, että eroon liittyvistä asioista keskustellaan avoimesti ja niiden oikeilla nimillä. Lapselle on hyvin merkittävää,

että hänen mielipiteitä kysytään ja huomioidaan mahdollisuuksien mukaan. Tuloksista voidaan päätellä, että lapset tiedostavat erilaisia tukimuotoja erosta selviytymiseen, mutta kokevat silti usein helpommaksi ja mielekkäämmäksi keskustella ja jakaa kokemuksiaan heille tutun henkilön kanssa kuten vanhempien tai ystävien kanssa.

Johtopäätöksenä voidaan todeta lasten kokemusten vanhempien erosta vaihtelevan yksilöllisesti. Lapsen tarpeet sekä mielipiteet tulisi huomioida mahdollisuuksien mukaan vanhempien eroprosesseissa. Erotilanteet tulisi aina käsitellä lapsen ikätason mukaisesti niin, etteivät ne vahingoita lapsen turvallista ja tasapainoista kehitystä. Kiihänmaan (2008, 92) mukaan vanhempien parisuhteen päättyminen vaikuttaa voimakkaasti niin lapseen kuin koko perheeseen. Tämä välittyi selkeästi tutkimustuloksista.

Lasten kokemuksia vanhempien erosta on käsitelty aiemmin monissa eri tutkimuksissa ja hankkeissa. Opinnäytetyömme tutkimustulokset tukevat aiemmin tehtyjen tutkimusten tuloksia. Perehtyessämme eroa käsittelevään kirjallisuuteen huomasimme myös teorian tukevan tutkimuksessa saamiemme tuloksia.

Mannerheimin lastensuojeluliiton Tampereen osaston tekemän Lapsi ja ero hankkeen (2012 – 2014) tuloksena on syntynyt Nuorten ero-opas nuorilta vanhemmille, joka sisältää muun muassa nuorten autenttisia kokemuksia ja viestejä aikuisille vanhempien eroon liittyen. Oppaassa korostetaan erossa helpottavia ja vaikeuttavia tekijöitä, vanhempien toiminta ja ratkaisut nousevat esiin keskeisenä asiana. Jokaisen lapsen kokemus vanhempiensa erosta on kuitenkin erilainen, toiset lapset kokevat eron negatiivisena asiana kun taas osa lapsista on helpottunut vanhempien päätyessä eroratkaisuun. Lasta erossa suojaavia tekijöitä ovat esimerkiksi vanhempien kohtelias käytös ja kiinnostus lapsen asioihin. Hankkeeseen osallistuneet nuoret kokivat myös, että on tärkeää puhua eron syistä ja siitä, mitä tapahtuu. Nuoret kokivat tiedon auttavan asioiden hyväksymisessä (Nuorten ero-opas 2014, 2-5, 7, 24). Tämä näkyi myös omissa tutkimustuloksissamme. Mäkijärven (2014, 57) mukaan vanhempien on tärkeää huolehtia siitä, etteivät he käsittele omia tunteitaan ja

asioitaan lasten kuullen. Perheen kanssa käytäville erokeskusteluille tulee varata oma aikansa.

Ranta (2015) on käsitellyt samankaltaista aihetta Pro Gradu-tutkielmassaan Erolapsen kolme roolia, josta löysimme yhtäläisyyksiä omaan tutkimukseemme. Ranta oli määritellyt vanhempien eron myötä lasta suojaaviksi tekijöiksi muun muassa käytännön arjen toimivuuden ja pysyvyyden, ja kuvasi tämän koostuvan elinympäristön, ihmissuhteiden ja arjen pysyvyydestä myös perherakenteiden muuttuessa. Ranta tuo tutkimustuloksissaan esiin myös arjen rutiinien ja rakenteiden merkityksen lapselle, joka lisää ennakoitavuutta ja tuo näin ollen turvaa lapselle.

Peilattessamme aiheesta tehtyjen aiempien tutkimusten tuloksia omiin tutkimustuloksiimme löysimme samankaltaisuuksia muun muassa Tiina Haudan (2014) Pro Gradu-tutkielmasta. Hauta toi tutkimustuloksissaan esiin, että lapset olivat kokeneet muuttuneen asumisjärjestelyn aiheuttaneen haasteita esimerkiksi omien henkilökohtaisten tavaroiden ja vaatteiden kuljettamisen suhteen paikasta toiseen ja unohdukset olivat tavallisia. Tämä nousi esiin myös omissa tutkimustuloksissamme.

Opinnäytetyöprosessin myötä kehitysideoiksi lastensuojelutarpeen selvitystä tehdessä mieleemme nousi seuraava ehdotus. Kaikki lapset eivät kykene keskustelemaan eroon liittyvistä asioista ulkopuolisten ihmisten kanssa eivätkä välttämättä osaa vielä sanoittaa tunteitansa, joten erityisesti työskennellessä pienempien lasten kanssa olisi mielestämme hyvä käyttää työskentelyn apuna eroa käsittelevää kirjallisuutta. Kirjojen ja tarinoiden avulla tunteiden sanoittamisesta tulisi lapselle helpompaa. Ja toisaalta se ei vaatisi lasta liikaa avautumaan eroon liittyvistä asioista, mikäli lapsi kokisi asian epämiellyttäväksi.

Pohtiessamme mahdollisia jatkotutkimusaiheita, mieleemme nousi muutamia hyvin mielenkiintoisia vaihtoehtoja. Vanhempien erot ja huoltajuuskiistat ovat hyvin yleisiä Suomessa. Olisi mielenkiintoista vertailla lasten kokemuksia aiheesta niin lastensuojelun asiakasperheissä kuin sellaisissa perheissä, joissa

asiakkuutta ei ole. Tutkijoina meitä kiinnostaisi tietää näyttäytykö lastensuojelun asiakkuus lasten kokemuksissa.

Toinen erittäin mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi lapsen ja vanhempien välinen suhde eron ja sitä mahdollisesti seuranneen huoltajuuskiistan jälkeen. Olisi mielenkiintoista haastatella niin lapsia kuin vanhempia ja selvittää, miten huoltajuuskiistat ovat vaikuttaneet lapsen ja etävanhemman väliseen suhteeseen ja ovatko välit muuttuneet vuosien saatossa esimerkiksi lapsen tullessa täysi-ikäiseksi.

8 POHDINTA

8.1 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyö kertoo seitsemän lapsen kokemuksia vanhempien erosta ja sen myötä tapahtuneista muutoksista. Tutkimukseen osallistuneet lapset olivat lastensuojelutarpeen selvityksen asiakkaina kesällä 2015. Työelämäyhteistyötaho oli helppo löytää, sillä toinen meistä suoritti työharjoittelujakson kyseisessä Itäkeskuksen lastensuojelutarpeen arviointiyksikössä. Tutkimusaineiston vähyyden vuoksi vastaukset eivät ole yleistettävissä mutta tutkimustulosten perusteella saimme vahvistusta omille käsityksillemme siitä, kuinka tärkeää on huomioida lasta eroprosessissa.

Keskusteltuamme aihevalinnasta prosessin alkuvaiheessa totesimme, ettei meillä kummallakaan ole omakohtaista kokemusta vanhempien erosta. Näimme tämän positiivisena asiana, sillä pystyimme keskittymään aiheeseen ilman henkilökohtaisia muistoja. Toisaalta omakohtaisesta kokemuksesta olisi voinut olla jossain määrin myös hyötyä liittyen esimerkiksi lasta suojaaviin tekijöihin ja tarjolla oleviin tukipalveluihin eron keskellä ja sen jälkeen.

Työelämäyhteistyötahon kanssa yhdessä suunnittelemamme kyselylomakkeen tarkoituksena oli alun perin kartoittaa lasten kokemuksia vanhempien erosta ja huoltajuuskiistoista, mutta saatuamme lomakkeet täytettynä käyttöömmekä esitelyämme opinnäytetyömme käsikirjoituksen seminaarissa ohjaaville opettajillemme, päädyimme rajaamaan aiheen osittain uudelleen. Meillä ei nimittäin ollut varmuutta siitä, oliko kaikkien lasten perheissä vanhempien eroa seurannut huoltajuuskiista. Työn edetessä rajasimme tutkimuksemme käsittelemään lasten kokemuksia vanhempien erosta. Koimme tämän osittain helpottavan työskentelyämme, sillä huoltajuuskiistoihin liittyvä kirjallisuus osoittautui melko vaikealukaiseksi ja lakisääteiseksi tekstiksi, joka vaatii lukijalta kykyä poimia tekstistä ainoastaan oman aiheen kannalta olennaiset asiat. Olemme tyytyväisiä siitä, että rajasimme aihetta tarkemmin ja olemme

pystyneet näin ollen keskittymään lasten kokemuksiin vanhempien erosta vieläkin monipuolisemmin.

Analysoituamme tutkimusaineistoa pohdimme mahdollista tarvetta muokata kysymyslomaketta niin, että sen avulla saataisiin vielä enemmän tietoa siitä, miten lapset ovat kokeneet tullessa huomioiduksi vanhempien eron yhteydessä. Pohdittuamme työskentelyämme sekä kyselylomakkeen laatimista, tulimme siihen tulokseen, että olisi ollut mielenkiintoista sisällyttää lomakkeeseen vielä muutama kysymys enemmän ja laatia mahdollisia tarkentavia kysymyksiä, joita työntekijä olisi voinut tarvittaessa käyttää apuna täyttäessään lomaketta yhdessä lapsen kanssa. Näin ollen olisimme voineet saada vastauksista enemmän irti tutkimukseemme. Kyselylomake laadittiin kuitenkin sillä ajatuksella, että sitä tullaan käyttämään uutena työvälineenä lastensuojelutarpeen arviointitilaisuuksissa. Tämän vuoksi tärkeintä oli, että se palvelee parhaiten juuri siinä tarkoituksessa.

Tutkimuksen kannalta olisi ollut mielenkiintoista tietää, minkä ikäisiä lapset ovat olleet vanhempien erotessa. Näin olisimme voineet saada tietoa muun muassa siitä, kuinka pinnalla lasten tunteet olivat ja miten paljon erosta kulunut aika on niihin saattanut vaikuttaa. Pohdimme myös sitä, oliko työntekijä antanut lomakkeen lapselle itselleen täytettäväksi sen sijaan, että he olisivat käyneet sen yhdessä läpi, sillä joissakin lomakkeissa useisiin kysymyksiin oli jätetty kokonaan vastaamatta. Tämä selittäisi mahdollisesti myös sen, että vastauksien vähyyden vuoksi kaikkien kyselylomakkeiden vastauksien vertaileminen keskenään oli haastavaa, joka vaikeutti aineiston analysointia kokonaisuudessaan.

Prosessin aikana yllätyimme muun muassa erojen huomattavan suuresta määrästä Suomessa. Emme olleet ajatelleet, että solmittujen avioliittojen määrä on edellisten vuosikymmenten aikana laskenut ja avioerojen määrä lisääntynyt niinkin huomattavasti. Näiden lisäksi eroihin lukeutuu vielä avoerot, joten kaiken kaikkiaan vanhempien eron elämässään kokevia lapsia on Suomessa hämmästyksellemme erittäin paljon. Hämmästyimme myös siitä, miten myöhään ja yksilöllisesti vanhempien eron vaikutukset voivat ilmetä lapsessa.

Kuten teoriassakin mainitsimme, lapsen reaktiot vanhempien eroon vaihtelevat muun muassa lapsen iän, sukupuolen, persoonallisuuden ja temperamentin mukaan. (Rantakallio 2012, 107; Ayalon & Flasher 1997, 40; MLL i.a.b.)

Havahduimme työskennellessämme siihen, miten suuri merkitys eron kokonaisvaltaisella käsittelemisellä on vanhemmuuden jatkumiselle. Hyödyntäessämme erilaista lähdekirjallisuutta oli kiinnostavaa huomata, miten monivaiheinen prosessi ero on. Ammatillisesta näkökulmasta katsottuna opinnäytetyöprosessi auttoi lisäksi ymmärtämään, miten tärkeää on huomioida erolapset esimerkiksi varhaiskasvatusympäristössä. Lapsen kanssa työskentelevien varhaiskasvattajien on hyvä tietää lapsen kotona tapahtuvista perherakenteen muutoksista, jotta lasta voidaan tukea eroprosessissa parhaalla mahdollisella tavalla.

Vanhempien ero aiheuttaa suuria muutoksia lapsen elämässä, joten esimerkiksi päiväkodin tasainen arki auttaa lasta selviytymään erossa. Mielestämme kasvatuskumppanuuden tärkeys korostuu tässä kohtaa. Päiväkodin arjen toiminnot ja erilaiset toiminnalliset hetket, kuten sadut, askartelu ja musiikki, antavat lapselle keinoja tunteiden käsittelyyn. Vanhempien tukeminen kasvatuksessa ja perheitä kohdanneissa kriiseissä on myös hyvin merkityksellistä koko perheen näkökulmasta. Yhteistyössä vanhempien kanssa tulee ottaa huomioon myös esimerkiksi tasapuolinen asioista tiedottaminen molemmille vanhemmille, ottaen huomioon, että yhteishuoltajuus jatkuu eron jälkeenkin.

Opinnäytetyöltä vaadittu laajuus mietitytti meitä alkuvaiheessa melko paljon. Oli suunniteltava huolella, millaista materiaalia alkaa hakea, jotta tutkimusaiheemme pysyy rajattuna. Koimme tämän haastavaksi, sillä etsiessämme erilaista lähdekirjallisuutta esimerkiksi eroon, huoltajuuskiistoihin, kriisiin ja lasten osallisuuteen liittyen löysimme paljon mielenkiintoista tietoa, jotka tavalla tai toisella liittyivät aiheeseemme.

Opinnäytetyöprosessi on opettanut meille uusia puolia niin yhteistyön merkityksestä kuin kirjoittamisesta sekä monipuolisten lähteiden käyttämisestä.

Olemme huomanneet kirjoitustyyliimme poikkeavan toisistaan jonkin verran ja välillä onkin ollut haastavaa saada koottua teksti kokonaisuudessaan yhtenäiseksi ja eheäksi kokonaisuudeksi. Onnistuimme tässä kuitenkin järjestämällä tapaamisia sopivin väliajoin, jolloin tarkastelimme tekstejämme laajemmin ja teimme muokkauksia tarpeen mukaan. Aihevalintaan olemme olleet tyytyväisiä ja olemme kokeneet tämän hyvin opettavaisena ja uusia näkökulmia tuovana oppimisprosessina.

8.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Eettiset valinnat ohjaavat opinnäytetyön prosessia alusta loppuun saakka. Eettisyys näkyy muun muassa niin aiheen ja metodien valinnassa, työskentelyssä, tiedon hankkimisessa ja tieteellisen tiedon luotettavuuden kritisoinnissa, sopimuksien noudattamisessa esimerkiksi aikataulujen suhteen, tuloksien soveltamisessa kuin tutkimuksen julkaisemisessa. (Diakonia-Ammattikorkeakoulu 2010, 11–12; Kuula 2006, 11.) Eettinen osaaminen on myös yksi sosionomin kompetenssialueista (Sosiaalialan AMK verkosto 2010).

Tutkimusmenetelmään liittyvissä eettisissä kysymyksissä korostuu aineiston keräämisen, tulkitsemisen ja käyttämisen eettisyys. (Kallio 2010, 163.) Käytimme tutkimuksessamme valmiiksi kerättyä aineistoa, joten kohtasimme tutkimuksemme kohderyhmän lapset ainoastaan epäsuorasti. Opinnäytetyössämme siis painottui aineiston tulkitsemisen ja käyttämisen eettisyys.

Opinnäytetyötä tehdessämme oli erityisen tärkeää kiinnittää huomiota lähdekriittisyyteen. Koimme, että lähteiden tulee olla mahdollisimman tuoreita ja erityisesti internetlähteisiin täytyi kiinnittää suurta huomiota. Tietoa tuntui löytyvän monista paikoista, mutta sen suhteen oli oltava kriittinen.

Tutkimuksen aihe on arkaluontoinen ja lasten voi olla vaikea puhua vanhempien eron tuomista tunteista ja ajatuksista. Osa lapsista ei halua puhua asiasta ollenkaan, kun taas jotkut lapset puhuvat mieluummin tutun henkilön kanssa

kun taas joillakuilla lapsilla ei ole ollenkaan ongelmia puhua asiasta vieraiden ihmisten kanssa. Tämä kertoo mielestämme myös siitä, että kyselylomakkeiden aineiston anti oli hyvin vaihtelevaa ja osa lomakkeista oli täytetty vain osittain.

Tutkimustyötä tehdessä noudatimme ehdotonta salassapitovelvollisuutta. Tietosuojasta pidettiin tarkasti kiinni siten, että yksittäisiä henkilöitä ei voida tunnistaa (Diakonia-Ammattikorkeakoulu 2010, 13). Kyselylomakkeissa ei pyydetty suoria tunnistetietoja, joten saadessamme tutkimusaineiston käyttöömmä meillä ei ollut tietoa vastaajien henkilöllisyydestä eikä taustatiedoista lukuun ottamatta ikää. Joissakin kyselylomakkeissa puhuttiin vastaajan perheenjäsenistä etunimillä, joten suorissa lainauksissa olemme vaihtaneet nimet tietosuojaan turvaamisen vuoksi.

Tutkimuksen luotettavuutta pohtiessa täytyy ottaa huomioon kyselylomakkeen tuomat riskit. Lomaketutkimuksen perusajatuksena on, että vastaajalle esitetyt kysymykset ovat mahdollisimman neutraalisti muotoiltuja (Alasuutari 2011, 110). Pohdimme ymmärsivätkö tutkimukseen osallistuneet lapset kysymykset samalla tavalla kuin ne oli tarkoitettu, erityisesti lasten iän vaihdellessa toisistaan huomattavasti ja miten työntekijät olivat käyneet kyselylomakkeet läpi lasten kanssa asiakastapaamisella.

Kysymysten asettelua mietittiin tarkkaan yhdessä työelämäyhteistyötahon kanssa ja lomake luotiin sillä periaatteella, että työntekijä käy lomakkeen läpi aina yhdessä lapsen kanssa. Pienen lapsen kohdalla kyselylomakkeen käyttäminen ei olisi muuten perusteltua. Käytettyämme tutkimuksessa sekundaariaineistoa, meillä ei ole varmuutta siitä, kävivätkö kaikki lapset lomakkeen läpi yhdessä työntekijän kanssa. Koimme valmiiksi kerätyn aineiston analysoinnin haasteelliseksi, sillä esimerkiksi yhdessä sanalla tai hyvin lyhyesti kirjoitetuista vastauksista oli hankala tulkita henkilön omakohtaista kokemusta kyseisestä asiasta.

Luotettavuutta pohtiessa täytyy ottaa huomioon myös se, että olisivatko tutkimustulokset olleet erilaisia jos olisimme keränneet tutkimusaineiston itse. Pohtiessamme opinnäytetyöprosessia jälkikäteen, toteuttaisimme jatkossa

tutkimusaineiston keruun itse, jotta olisi helpompi varmistua mahdollisista tutkimukseen liittyvistä ongelmista.

8.3 Ammatillinen kasvu ja identiteetti

Ammatillisella identiteetillä tarkoitetaan sitä, millaiseksi henkilö tuntee ja kokee itsensä tarkasteluhetkellä suhteessa työhön ja ammatillisuuteen. Siihen liittyy olennaisesti myös henkilön ajatukset siitä, millaiseksi hän haluaa tulevassa työssään ja ammatissaan tulla. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2008, 26.)

Ammatillisen identiteetin muodostuminen ja sen myötä henkilön ammatillinen kasvu kulkevat käsi kädessä. Ammatillisella kasvulla tarkoitetaan henkilön psyykkistä sekä emotionaalista kehitystä, puhutaan sisäisestä kasvusta. Ammatillinen kasvu koostuu henkisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta ymmärryksestä ja osaamisesta ammattilaisuutta kohtaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että uudet tiedot ja taidot muodostuvat osaksi toimintaa ja ajattelua. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 33.)

Matka kohti sosionomin ammatillista kasvua alkaa jo ammatinvalintavaiheessa. Tällöin henkilö käy itsensä kanssa eräänlaista vuoropuhelua siitä, mikä häntä sosiaalialassa erityisesti kiinnostaa, omaako hän sosiaalialalla tarvittavia luonteenominaisuuksia sekä mitä hän olisi valmis tekemään saavuttaakseen sosiaalialan ammattilaisuuden. Kyseessä on myös jossain määrin henkisesti raskas ala, joten henkilön tulee pohtia omaa stressin- ja paineensietokykyään ammattia valitessaan.

Opinnäytetyö on tärkeä osa sosionomin opintoja. Kiinnostuksemme lastensuojelua kohtaan on suuri, joten halusimme työhön lastensuojelullisen näkökulman. Aiheen valinnassa oli otettava huomioon myös varhaiskasvatusikäiset lapset, sillä toinen meistä suorittaa sosionomin tutkinnon ohella lastentarhanopettajan virkakelpoisuuden.

Ensiarvoisen tärkeä asia ammatillista kasvua ja identiteettiä ajatellen on jatkuvuus (Eteläpelto & Vähäsantanen 2008. 28). Olemme rankentaneet koulutuksen ajan omaa ammatillisuuttamme erityisesti lastensuojelun näkökulmasta suorittamalla työharjoittelujaksoja erilaisissa lastensuojeluyksiköissä saadaksemme laajemman kokonaiskuvan lastensuojelutyön moninaisuudesta ja käytännön työstä. Ajatuksenamme on ollut oman itsensä jatkuva kehittäminen muun muassa hakeutumalla mahdollisimman erilaisiin, mutta toisiaan vankasti tukeviin työharjoittelupaikkoihin.

Opinnäytetyöprosessi on kasvattanut meitä paljon ammatillisesta näkökulmasta. Yksi merkittävimmistä asioista oli ymmärtää entistä syvällisemmin se, että jokainen lapsi kokee vanhempien eron yksilöllisesti ja lasten tuen tarpeet eroproessin käsittelemisessä vaihtelevat suuresti. Varhaiskasvattajan näkökulmasta katsottuna opinnäytetyöprosessi on lisännyt paljon tietotaitoa erolasten kanssa työskentelyyn. Vanhempien erot ovat hyvin yleisiä tänä päivänä mutta lapsen tietoinen tukeminen eroprosessissa voi unohtua usein niin vanhemmilta kuin varhaiskasvattajilta. Tulevina sosiaalialan ammattilaisina tiedämme laadukkaasti varhaiskasvatuksen merkityksen ja osaamme huomioida tämän omassa työssämme. Asiakastyön osaaminen sekä kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen ovat osa sosionomin kompetensseja (Sosiaalialan AMK-verkosto 2010, 2). Opinnäytetyöprosessin tekeminen on vahvistanut myös sosiaalialan palvelujärjestelmän osaamistamme, joka on myös yksi sosionomin kompetensseista (Sosiaalialan AMK-verkosto 2010, 2).

Toimivan yhteistyön merkitys korostui opinnäytetyöprosessin aikana. Yhteistyötaitomme ovat vahvistuneet prosessin aikana ja olemme oppineet ottamaan toisen huomioon entistä paremmin. Prosessi on opettanut meitä perustelemaan myös omat mielipiteemme kärsivällisesti toista kunnioittaen. Lisäksi olemme oppineet paljon uutta tutkimuksen tekemisestä. Tutkimuksellinen kehittämisosaaminen on yksi sosionomin kompetenteista (Sosiaalialan AMK-verkosto 2010, 2-3).

Opinnäytetyön toteuttaminen on ollut kokonaisuudessaan haastava prosessi.

Nyky-yhteiskunnassa vallitseva jatkuva kiire sekä työn kasvavat vaatimukset verottavat toisinaan hyvin paljon omasta työskentelystä sekä siihen kytkeytyvästä reflektoinnista ja pohdinnasta. Nämä ovat kuitenkin välttämättömiä edellytyksiä ammatillisen identiteetin ja kasvun kehittymiselle. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2008, 28.) Opinnäytetyöprosessi on kasvattanut meitä paljon ammatillisesti ja toivomme työstämme olevan apua niin erolasten kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille kuin erolasten vanhemmille sekä muille heidän läheisille ihmisille.

LÄHTEET

- Aaltonen, Anna-Kaisa 2009. Lapsen oikeus ja lapsioikeus tuomioistuimessa. Helsinki: Edita.
- Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Anttila, Pirkko i.a.a. Survey eli kyselytutkimus. Viitattu 18.11.2015.
http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/01_tutkimusprosessi/02_tutkimisen_taito_ja_tiedon_hankinta/09_tutkimusmenetelmat/21_survey_eli_kyselytutkimus.
- Anttila, Pirkko i.a.b. Laadullisen aineiston analyysi. Viitattu 18.11.2015.
http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/01_tutkimusprosessi/02_tutkimisen_taito_ja_tiedon_hankinta/08_kysymyksenasettelu_ja_tutkimusote/8_2_2_5laadullisen_aineiston_analyysi.
- Ayalon, Ofra & Flasher, Adina 1997. Ketjureaktio: lapset ja avioero. Tampere: Vastapaino.
- Bardy, Marjatta 2013. Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy, 17–39.
- Diakonia-Ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-Ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Ensi- ja turvakotienliitto 2013. Vanhemman opas: tietoa ja tukea lapsiperheen eroon. Helsinki: Ensi- ja turvakotienliitto.
- Eropalvelut i.a. Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto tarjoaa tukea lapsille ja nuorille vanhempien erotessa. Viitattu 14.10.2015.
<http://eropalvelut.info/ero-lapsen-nakokulmasta>.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2015. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle, 27–43.
- Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja 2006. Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa Anneli Eteläpelto & Jussi Onnismäki (toim.) Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 26–28.
- Forsberg, Hannele; Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta 2006. Lapset ja sosiaalityö - Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: PS-kustannus.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna 2013. Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa Suvianna Hakalehto-Wainio & Liisa Nieminen (toim.) Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Hauta, Tiina ”Mä juttelen mun kavereille mun vanhempien avioerosta” – Nuorten kokemuksia vanhempien erosta ja tuen tarpeista. Pro Gradu tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2012. Lastensuojelutarpeen selvitys avohuollossa. Esite.
- Hietamäki, Johanna 2015. Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto

- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2011. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Infopankki 2014. Lapset avioerossa. Viitattu 14.10.2015. <http://www.infopankki.fi/fi/elama-suomessa/perhe/avioero/lapset-avioerossa>.
- Kallio, Kirsi Pauliina 2010. Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 163–187.
- Kankkunen, Päivi & Vehviläinen-Julkunen Katri 2013. Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: Sanomapro oy.
- Kiianmaa, Kari 2008. Hyvä ero, uusi elämä. Helsinki: Multikustannus.
- Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Tampere: Vastapaino.
- Kääriäinen, Aino 2008. Lasten auttaminen vanhempien erotessa. Teoksessa Sirkku Niemelä & Aino Kääriäinen (toim.) Millan isä ja äiti eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Helsinki: Suomen Kasvatus ja perheneuvontaliitto, 36–49.
- Kääriäinen, Aino 2012. ”Mieti miten eroat!” – vanhemmuus eron jälkeen. Teoksessa Sinikka Aapola-Kari, Annina Nivala & Teea Tonttila (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto, 38–44.
- Laiho, Kristiina 2010. Asiakasryhmäkohtainen sosiaalityö. Teoksessa Aulikki Kajanoja, Martti Lähtinen ja Piro Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.
- Laki lastensuojelulain muuttamisesta 2014/1302.
- Laki lastensuojelusta 2007/417.
- Lapsiasiavaltuutettu 2010. Lapsen paras etusijalle eropalveluissa. Viitattu 11.10.2015. http://ensijaturvakotienliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/9baf2a5a4d14f0a8e2c0ae7501c1ecd6/1444554418/application/pdf/3806890/Lapriperheiden_eropalvelujen_kehittamisohjelma.pdf.
- Metsämuuronen, Jari 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Methelp.
- MLL i.a.a. Mannerheimin lastensuojeluliitto: YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Viitattu 22.3.2015. <http://www.mll.fi/mll/lastenoikeudet/yk-n-lapsen-oikeuksien-yleissopi/#anchor-18974305>.
- MLL i.a.b. Mannerheimin lastensuojeluliitto: Vanhempien ero. Viitattu 3.9.2015. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/kipupisteita/perheen_kriisit_ja_muutokset/vanhempien_ero/.
- Mykkänen-Hänninen, Riitta 2012. Neuvokeskuksesta tukea erotilanteessa koko perheelle. Teoksessa Sinikka Aapola-Kari, Annina Nivala & Teea Tonttila (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto, 111–118.

- Mäenpää, Marjut & Poutiainen, Saira 2009. Nuorten aikuisten kertomuksia lapsena koetusta vanhempien avioerosta ja siitä kuulemisesta. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto / Neuvo-projekti, 80- 103.
- Mäkijärvi, Leena 2014. Kahden kodin lapset – miten tuen lasta vanhempien erossa. Jyväskylä: Docendo Oy.
- Mäkinen, Päivi; Raatikainen, Eija; Rahikka, Anne & Saarnio, Tuula 2011. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro.
- Niemelä, Sirkku & Kääriäinen, Aino 2008. Millan isä ja äiti eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry.
- Nuorten ero-opas 2014. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osasto ry:n Ero-opas nuorilta vanhemmille. Hotpaino 2014. http://tampere-mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/c283253a8c56046a18f8a99891eb1e57/1427532347/application/pdf/245478/MLL_Nuorten_opas_vanhemmille.pdf.
- Ojala, Ulla 2011. Opas lasten haastatteliijoille ja kuvaajille. Lastensuojelun keskusliitto. Viivattu 30.3.2015. www.lskl.fi/files/608/Opas_lasten_haastatteliijoille_ja_kuvaajille.pdf.
- Oranen, Mikko 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.
- Paaso, Sari-Anne 2010. Mitä lapselle kuuluu? Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Jyväskylä: Pesäpuu.
- Pajulammi, Henna 2013. Lapsen oikeus osallistua, Lapsen oikeus osallistua – mistä on kysymys? Teoksessa Suvianna Hakalehto-Wainio & Liisa Nieminen (toim.) Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Pojjula, Soili 2007. Lapsi ja kriisi. Helsinki: Kirjapaja.
- Possauner, Monika 2015. Itäkeskuksen lastensuojelutarpeen arviointiyksikön johtavan sosiaalityöntekijän Monika Possaunerin haastattelu 18.3.2015 Helsingissä.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2011. Menetelmäviidakon raivaajat: Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon opisto.
- Ranta, Hanna 2015. Erolapsen kolme roolia- lapsuudessa koettu vanhempien riitaisa ero narratiivis- elämäkerrallisesta näkökulmasta. Pro Gradu tutkielma. Lapin yliopisto.
- Rantakallio, Emmi 2012. Vanhempien eron kokeneiden lasten tukeminen Taikuri-vertaistukiryhmässä. Teoksessa Sinikka Aapola-Kari, Annina Nivala & Teea Tonttila (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – Tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto, 104–110.
- Rantala, Janna 2009. Vanhemmuus – kerro lapselle avioerosta ajoissa ja ymmärrettävästi. Viitattu 6.4.2015. <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2009/09/10/kerro-lapselle-avioerosta-ajoissa-ja-ymmarrettavasti>.
- Räty, Tapio 2010. Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006a. Valmiit aineistot. Viitattu 19.11.2015. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_6.html.

- Saaranen-Kauppinen Anita & Puusniekka, Anna 2006b. Teemoittelu. Viitattu 22.11.2015. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html.
- Salo, Sirpa 2012. Parisuhdeongelmien yhteydet perheen vuorovaikutukseen ja lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Teoksessa Sinikka Aapola-Kari, Annina Nivala & Teea Tonttila (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – Tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto , 27–37.
- Sinkkonen, Jari 2005. Lasten reaktiot vanhempien eroon. Teoksessa Päivi Lipponen & Pirjo Wesaniemi (toim.) Lapsi ja ero. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- SORA 2015. Lastensuojelutarpeen sosiaalisen raportoinnin kokousmuistio 2.3.2015.
- Sosiaalialan AMK verkosto 2010. Esitys sosionomi (AMK) –tutkinnon kompetensseista. Viitattu 13.10.2015. www.diak.fi/opiskelu/harjoittelu/Documents/Sosiaaliala.pdf.
- STM 2015. Sosiaali- ja terveysministeriö: Kasvatus- ja perheneuvonta, perheasioiden sovittelu. Viitattu 5.4.2015. http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/kasvatus_ja_perheneuvonta.
- Stolbow, Marianna 2014. Erosta eteenpäin. Helsinki: WSOY.
- THL 2015a. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Lasten osallisuus. Viitattu 18.3.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>.
- THL 2015b. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Lastensuojelutarpeen selvityksen tavoite. Viitattu 26.3.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelutarpeen-selvitys/lastensuojelutarpeen-selvityksen-tavoite>.
- THL 2015c. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Perheasioiden sovittelu. Viitattu 24.3.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/perheasioiden-sovittelu>.
- THL 2015d. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Lapsi ja kriisi. Viitattu 22.3.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo/lapsi-ja-kriisi>.
- THL 2015e. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Lastensuojeluilmoitus. Viitattu 5.9.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus>.
- THL 2015f. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Lastensuojelun tarpeen selvittäminen. Viitattu 7.10.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelutarpeen-selvitys>.
- THL 2015g. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Asiakkuuden alkaminen. Viitattu 7.10.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/asiakkuuden-alkaminen>.
- Tilastokeskus 2014. Solmittuja avioliittoja selvästi vähemmän, avioeroja hieman enemmän. Viitattu 3.4.2015. http://tilastokeskus.fi/til/ssaaty/2013/ssaaty_2013_2014-04-17_tie_001_fi.html.
- Tonttila, Teea 2012. Nuorten tukeminen vanhempien erotessa – ammattilaisten haaste. Teoksessa Sinikka Aapola-Kari, Annina Nivala & Teea Tonttila

- (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto, 87–93.
- Tuhkasaari, Pirjo 2015. Lapsi ei unohda vanhempiensa eroa. Viitattu 11.10.2015. <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/09/25/lapsi-ei-unohda-vanhempiensa-eroa>.
- Tuulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina 2015. Lastensuojelun alkuvaiheen tilannearvio. Viitattu 9.11.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/lastensuojelun-alkuvaiheen-tilannearvio>.
- UNICEF i.a.a. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? Viitattu 22.3.2015. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>.
- UNICEF i.a.b. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Viitattu 11.10.2015. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>.
- Valvira 2010. Lastensuojelulain määräaikojen noudattaminen. Vitattu 26.3.2015. http://www.valvira.fi/files/tiedostot/v/a/Valvira_ohje_7_2010.pdf.
- Väestöliitto 2015a. Avioerot. Viitattu 2.4.2015. http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkeja/tilastotietoa/parisuhteet_ja_seksuaalisuus/avioerot/.
- Väestöliitto 2015b. Yhteishuolto ja yksinhuolto. Viitattu 14.10.2015. http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/avio-ja_avoliiton_lakitieto/yhteishuolto/.
- Väestöliitto 2015c. Lapsen asema avio- tai avoerossa. Viitattu 14.10.2015. http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/avio-ja_avoliiton_lakitieto/lapsen_asema/.
- Väyrynen, Kristiina 2008. Lapsen tuska huoltoriidoissa – Elämää vanhempien välissä. Jyväskylän yliopisto, Kehitys- ja kasvatustutkimuksen erikoistumiskoulutus, Psykologian ammatillinen lisensiaatintutkimus.
- Väyrynen, Kristiina 2012. Eroperheen nuori vanhempien välissä – huoltoriidat ja nuoren tukeminen. Teoksessa Sinikka Aapola-Kari, Annina Nivala & Teea Tonttila (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto, 57–72.
- Warshak, Richard A. 2012. Eromyrkky - Kuinka suojella lasta avioerotilanteessa. Juva: Gummerus.

LIITE 1: Kyselylomake

KYSELYLOMAKE KOSKIEN VANHEMPIEN EROA JA
HUOLTAJUUSKIISTOJA

Vastaajan ikä:

Miten sait tietää vanhempiesi erosta?

Miten olisit toivonut erosta sinulle kerrottavan?

Minkälaisia tunteita vanhempien ero sinussa herättää?

Mikä muuttui kun vanhempasi erosivat? (kodin ilmapiirissä, suhteessa vanhempiin/ sisaruksiin/ muihin sukulaisiin)

Miten sinut ja mielipiteesi on huomioitu eron jälkeen (vanhempien tapaamiset, asumisjärjestelyt)?

Miten toivoisit sinun mielipidettäsi huomioitavan?

Millaista apua/tukea/palveluita olette saaneet perhetilanteenne helpottamiseksi?

Minkälaista apua toivoisit?

Mistä asioista haluaisit keskustella eroon liittyen? Kenen kanssa? Kenen kanssa voit jatkossa keskustella?

Tätä kyselylomaketta voidaan käyttää tutkimustietoa kerätessä.